

Neke karakteristike životnih uloga majki djece s teškoćama u razvoju

---

Moretić, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:416730>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Nikolina Moretić

**Neke karakteristike životnih uloga majki djece s
teškoćama u razvoju**

Diplomski rad

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Neke karakteristike životnih uloga majki djece s teškoćama u razvoju

Diplomski rad

Student/ica:
Nikolina Moretić

Mentor/ica:
dr. sc. Ljiljana Gregov

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Nikolina Moretić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Neke karakteristike životnih uloga majki djece s teškoćama u razvoju** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 22. ožujka 2019.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
1.1. Specifična obilježja životnih uloga majki djece s teškoćama u razvoju.....	1
1.1.1. Odnos radne i obiteljske uloge.....	1
1.1.2. Salijentnost radne uloge i uloge majke.....	3
1.1.3. Salijentnost radne uloge i uloge majke kod majki djece s teškoćama u razvoju.....	5
1.1.4. Salijentnost slobodnog vremena.....	10
1.1.5. Salijentnost slobodnog vremena kod majki djece s teškoćama u razvoju.....	11
1.1.6. Težnja ka postignuću kod majki djece s teškoćama u razvoju.....	12
1.1.7. Roditeljska samoefikasnost kod majki djece s teškoćama u razvoju.....	14
1.1.8. Zadovoljstvo ulogom majke kod majki djece s teškoćama u razvoju.....	18
1.1.9. Zadovoljstvo radnom ulogom kod majki djece s teškoćama u razvoju.....	19
1.2.1. Zadovoljstvo životom kod majki djece s teškoćama u razvoju.....	21
1.2.2. Žaljenje za propuštenim prilikama vezanim uz posao kod majki djece s teškoćama u razvoju.....	26
1.3. <i>Polazište i cilj istraživanja</i>	28
2. Problemi i hipoteze.....	29
2.1. Problemi.....	29
2.2. Hipoteze.....	30
3. Metoda.....	32
3.1. Sudionice i postupak.....	32
3.2. Mjerni instrumenti.....	33
4. Rezultati.....	37
5. Rasprava.....	46
5.1. Ograničenja, preporuke za buduća istraživanja i praktične implikacije.....	55
6. Zaključci.....	57
7. Literatura.....	58
8. Prilog.....	72

NEKE KARAKTERISTIKE ŽIVOTNIH ULOGA MAJKI DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

SAŽETAK

Karakteristike i percepcije životnih uloga kod majki djece s teškoćama u razvoju nedovoljno su istraženo područje, naročito u Hrvatskoj. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati obilježja njihovih životnih uloga, s posebnim naglaskom na provjeravanju razlika između majki djece s teškoćama u razvoju (N=97) i majki djece tipičnog razvoja (N=99) u salijentnosti i zadovoljstvu životnim ulogama, roditeljskoj samoefikasnosti, težnji ka postignuću i žaljenjem za propuštenim prilikama vezanim uz radnu domenu. Uz to su provjereni doprinosi salijentnosti životnih uloga, težnje ka postignuću, roditeljske samoefikasnosti, zadovoljstva ulogom majke i radnom ulogom u objašnjenju zadovoljstva životom i žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz posao. U tu svrhu korišteni su: Upitnik sociodemografskih karakteristika i karakteristika djeteta, modificirana verzija S-upitnika salijentnosti uloga, Skala zadovoljstva životom, ulogom majke i radnom ulogom, modificirana verzija Skale težnje ka postignuću, modificirana verzija Skale žaljenja i Skala roditeljske samoefikasnosti. Majkama djece s teškoćama u razvoju manje je salijentna radna uloga te uloga korisnice slobodnog vremena, te im je niža težnja ka postignuću nego majkama iz kontrolne skupine. Osim toga, one pokazuju i nižu roditeljsku samoefikasnost i niže zadovoljstvo ulogom majke, ali i niže zadovoljstvo životom i manje žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz posao od ekvivalentne skupine majki čija djeca nemaju teškoće u razvoju. Kod obje skupine majki potvrđena je hipoteza prelijevanja, odnosno utvrđena je pozitivna povezanost zadovoljstva ulogom majke i radnom ulogom sa zadovoljstvom životom. Rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza pokazali su kako su značajni pozitivni prediktori zadovoljstva životom materijalni status, salijentnost uloge korisnice slobodnog vremena te zadovoljstvo radnom ulogom i ulogom majke. Značajni pozitivni prediktori žaljenja za propuštenim prilikama su težnja ka postignuću i salijentnost radne uloge, dok je zadovoljstvo poslom značajan negativni prediktor.

Ključne riječi: majke, djeca, teškoće u razvoju, životne uloge

LIFE ROLES CHARACTERISTICS OF MOTHERS OF CHILDREN WITH DISABILITIES

SUMMARY

Characteristics and perceptions of life roles of mothers of children with disabilities are an underresearched topic, especially in Croatia. The aim of this study was to examine the features of their life roles with a special emphasis on investigating the differences in life roles saliences and satisfaction, parental self-efficacy, achievement aspiration and regret about missed work opportunities between mothers of children with disabilities (N=97) and mothers of typically developed children (N=99). Furthermore, the contribution of life role salience, achievement aspiration, parental self-efficacy, mother and work role satisfaction in explaining life satisfaction and regret about missed work opportunities was investigated. For this purpose, the following instruments were used: Sociodemographic and child's characteristics questionnaire, the modified version of Role salience inventory, Life satisfaction, Mother and Work role satisfaction questionnaires, the modified version of Achievement aspiration scale, modified version of Regret scale and Parental self-efficacy scale. Mothers of children with disabilities showed less salient work and leisure roles, lower achievement aspiration, parental self-efficacy and mother role satisfaction as well as lower life satisfaction and less regret about missed opportunities related to work. In both groups, support for the spillover hypothesis was found: mother and work role satisfaction were positively related to overall life satisfaction. Results of hierarchical regression analyses showed that financial status, leisure role salience, work and mother role satisfaction are significant positive predictors of life satisfaction. Furthermore, achievement aspiration and work role salience were shown to be negative predictors of regret about missed work opportunities, whereas job satisfaction positively contributed to regret about missed work opportunities.

Key words: mothers, children, disabilities, life roles

1. Uvod

1.1. Specifična obilježja životnih uloga majki djece s teškoćama u razvoju

1.1.1. Odnos radne i obiteljske uloge

Posao je važan aspekt u životu pojedinca koji mu daje osjećaj identiteta i svrhe. Važna je odrednica psihološkog zdravlja budući da uspostavlja vezu između pojedinca i socijalnog i ekonomskog svijeta oko njega; jača dobrobit te je temelj zadovoljstva i osjećaja uspješnosti (Blustein, 2006). Ljudi koji izgube posao često imaju problema s mentalnim zdravljem, kao što su depresija, anksioznost te su skloniji zlouporabi opojnih sredstava. Posao, uz obitelj, čini centralnu domenu u životu većine ljudi (Frone, Russell i Cooper, 1992). Međutim, prije industrijske revolucije radno vrijeme i vrijeme posvećeno obitelji bili su usko povezani i isprepleteni te je bilo uobičajeno da svi članovi obitelji sudjeluju u radu vezanom za dom, kojim se zajednici omogućavalo preživljavanje. Kao posljedica revolucije domena rada odvojena je od domene obiteljskog života. Prema teoriji *strukturalnog funkcionalizma* koja je nastala u prvoj polovici 20. stoljeća, život zaposlenog pojedinca određen je s dva njegova temeljna segmenta: *produktivnim životom* koji se odvija na radnom mjestu te *afektivnim životom* koji je oblikovan kod kuće, u krugu obitelji. Prema ovoj teoriji, posao i obitelj dva su strogo odvojena područja između kojih nema interakcije. Ovaj model zasniva se na teorijskim pretpostavkama kojima, međutim, nedostaje empirijska podrška. Odnos obiteljskog i poslovnog života postao je sve istaknutija tema u industrijskom društvu i to iz tri razloga. Prvi se odnosi na promjene u tehnologiji zbog kojih zaposlenici moraju uložiti napor kako bi se uspješno prilagodili tim promjenama. Time i zahtjevi na poslu rastu te posao sve više interferira s privatnim životom zaposlenika. Nadalje, javljaju se promjene u vrijednostima koje se pomiču od materijalnih vrijednosti (hrana, stambeni prostori) prema post modernim vrijednostima koje se odnose na kvalitetu života. Treći razlog uključuje promjene u demografskim trendovima na zapadu, odnosno sve je više žena iz svih društvenih klasa s plaćenim zaposlenjem. Kao posljedica, sve je veći broj zaposlenih majki (Jelušić, 2005).

Prema Zedecku i Mosieru (1990) može se izdvojiti pet glavnih modela koji tumače odnos posla i obiteljskog života. Prema *segmentacijskom modelu* posao i obitelj dva su relativno odvojena područja u životu pojedinca te nemaju značajniji međusobni utjecaj. Pojedinaac može funkcionirati u jednoj domeni, bez utjecaja na drugu, budući da su odvojene u vremenu, mjestu odvijanja i funkciji. Posao se veže uz kompetitivnost i impersonalnost, a obitelj uz osjećajnost i intimnost. Prema *modelu prelijevanja*, posao može utjecati na obiteljski život te obiteljski život može utjecati na posao pojedinca. Negativna i pozitivna iskustva doživljena na radnom mjestu utječu na pojedinca i njegovo ponašanje u obiteljskom krugu i obrnuto. Stavovi koje pojedinac usvaja u radnom okruženju prenose se u obiteljsko okruženje, što utječe na stavove pojedinca prema svojoj djeci i bračnom partneru, a kvaliteta obiteljskog života može djelovati na poslovni život pojedinca. *Kompenzacijski model* detaljnije opisuje prirodu ovog međudjelovanja domena opisanog u prethodnom modelu; prema njemu, deficiti u jednom području mogu se nadomjestiti u drugom. Na primjer, osoba koja obavlja ne zahtjevan i suhoparan posao može nedostatak aktivnosti kompenzirati druženjima i kvalitetno provedenim vremenom u krugu obitelji. Prema ovom modelu, odnos između obiteljskog života i posla recipročan je; ulaganja u ova dva područja kod pojedinca su obrnuta. Četvrti je *instrumentalni model*, prema kojem aktivnosti u jednoj domeni služe ostvarivanju uspjeha u drugoj. Npr. posao može radniku služiti samo kao sredstvo zarade kako bi mogao financirati svoju obitelj, bez obzira na to koliko taj posao jest ili nije zadovoljavajući i zanimljiv. Tako pojedinac može prihvatiti naporan i rutinski posao ako će mu to donijeti veću zaradu kojom će osigurati svojoj obitelji bolje životne uvjete. Prema posljednjem, *modelu konflikta*, domene posla i obiteljskog života međusobno interferiraju; zadovoljstvo u jednoj domeni zahtijeva zaostajanje i žrtvovanje u drugoj. Model konflikta usko je vezan uz *hipotezu suženja*, prema kojoj pojedinac ima ograničenu količinu energije koja se, pri dijeljenju na više životnih uloga, troši i uzrokuje stres i konflikt tih uloga (Marks, 1977). Suprotna perspektiva opisana je u sklopu *hipoteze proširenja*, prema kojoj višestruke obiteljske i radne uloge mogu dovesti do rasta različitih aspekata dobrobiti kao što su samopoštovanje, zadovoljstvo i sreća (Lučev i Tadinac, 2010) putem različitih statusnih privilegija, vrsta i izvora stimulacije te kompenzacijom eventualnih nedostataka jedne uloge bavljenjem drugom (Baruch i Barnett, 1986).

Konflikt između posla i obitelji odnosi se na nekompatibilne zahtjeve uloga iz ovih domena u životu pojedinca. Time dolazi do neravnoteže, odnosno nezadovoljstva, psihološke tenzije i lošeg funkcioniranja i na poslu i u obiteljskom životu (Clark, 2000). Tri su podvrste ovog sukoba: sukob zasnovan na nedostatku vremena, na načinu ponašanja te na uloženom naporu. Do prve podvrste sukoba dolazi zbog nedostatka ili interferencije vremena koji zahtjeva funkcioniranje u poslovnom i obiteljskom životu; sukob zasnovan na načinu ponašanja nastaje zbog nekompatibilnosti u ponašanjima unutar dvije domene (npr. od osobe koja kod kuće nije sklona kompetitivnosti i autoritarnosti zahtijevaju se iste osobine na radnom mjestu); sukob zasnovan na uloženom naporu nastaje zbog preopterećenosti u jednoj od ovih domena te nedostatku energije za zahtjeve iz druge (Greenhaus i Powell, 2006).

Prema modelu Fronea i suradnika (1992) ovaj sukob je dvosmjernan: posao može interferirati s obiteljskim životom te obiteljski život može interferirati s poslom. Ove domene u pozitivnom su i recipročnom odnosu, te su povezane sa zasebnim antecedentima. Do interferencije posla s obiteljskim životom može doći zbog karakteristika posla, kao što su prekovremeni rad ili nefleksibilno radno vrijeme, interpersonalni sukobi na poslu, putovanja do posla te loši odnosi s nadređenima ili kolegama. Iako se u dosadašnjim istraživanjima uglavnom bavilo interferencijom posla s obiteljskim životom, sve se više pažnje pridaje interferenciji obiteljskog života s poslom, koja je najčešće uzrokovana nekim karakteristikama obitelji, kao što su konflikti u obitelji, dodatni zahtjevi u obitelji, izostanak nekih ili svih oblika podrške i slično. Međutim, nalazi sve većeg broja istraživanja idu u prilog hipotezi proširenja, prema kojoj višestruke uloge imaju pozitivne implikacije za dobrobit, pri čemu se one nadovezuju i pružaju osjećaj ispunjenja i značenja (Baker i North, 1999; Moen, Dempster-McClain, Williams, 1992).

1.1.2. Salijentnost radne uloge i uloge majke

Životne uloge (uloga roditelja, radnika, bračnog partnera, korisnika slobodnog vremena itd.) pružaju pojedincu osjećaj značenja, svrhe i uključenosti (Reitzes i Mutran, 1994). Uloge su povezane sa statusom, odnosno pozicijama u društvu. Pomoću uloga,

oblikujemo svoj identitet, odnosno poistovjećujemo se s njima. Različite uloge imaju različitu relativnu važnost, ovisno o pojedincu. Salijentnost uloga može se opisati kao važnost uloge (Martire, Stephens i Townsend, 2000), posvećenost ulozi ili osobna uključenost u ulogu (Frone, Russel i Cooper, 1995). Smatra se da salijentnost uloge može pružiti osjećaj vrijednosti, značenja i svrhe.

Unatoč ekonomskim i socijalnim promjenama koje su značajno utjecale na životne uloge žena na zapadu, prema nekim autorima njima je i dalje salijentnija obiteljska uloga od radne (Cinamon i Rich, 2002; Maunno i Kinnunen, 2000), iako je rad obavljen u obiteljskom okruženju često neprepoznat i podcijenjen (Napholz, 1995). Iako dominiraju istraživanja koja nisu utvrdila razliku između muškaraca i žena u konfliktu radne i obiteljske domene, istraživanja u kojima je razlika utvrđena konzistentno ukazuju da žene sukob između ovih domena doživljavaju češće i većim intenzitetom (Duxbury i Higgins, 1991; Fujimoto, Azmat i Härtel, 2012). Tako u Australiji žene koje rade puno radno vrijeme (naročito majke) izvještavaju o većem nedostatku vremena (32 %) i vremenskom pritisku (64.8 %) nego zaposleni muškarci, koji nedostatak vremena doživljavaju u 29.7 % slučajeva te vremenski pritisak u 50.1 % slučajeva, štoviše ta se razlika povećava; tako je kod zaposlenih žena narastao s 59.4 % u 2007. na 64.8 % u 2010., dok je kod muškaraca opao s 53.2 % na 50.1 % u istom razdoblju. Ovakvi rezultati pripisuju se zahtjevnijem dodatnom radu žena kod kuće, u obitelji (Pocock, Skinner i Pisaniello, 2010). Greenhaus i Beutell (1985) smatraju da se ovo povećanje vremenskog pritiska može objasniti salijentnošću uloga, odnosno pridavanju veće važnosti obiteljskim (uloga majke, domaćice, supruge...) nego radnim ulogama kod žena. Novija istraživanja ipak ukazuju na jednaku zastupljenost konflikta između posla i obitelji kod muškaraca i žena (Wallace, 1997). Prema Naidou i Reyhana (2002), postoji pozitivna povezanost između posvećenosti radnim i obiteljskim ulogama, što upućuje na njihov komplementaran, a ne konfliktan odnos. Ipak treba reći da je odnos između radnih i obiteljskih uloga naročito kompleksan kod žena koje brinu o starijim roditeljima, samohranih zaposlenih majki te naročito kod majki koje rade u isprekidanim razdobljima zbog brige o djetetu s teškoćama u razvoju. Zahtjevi roditeljske uloge kod majki iz te skupine često zahtijevaju prilagodbe u pogledu posvećenosti ulogama iz radne i obiteljske domene.

1.1.3. Salijentnost radne uloge i uloge majke kod majki djece s teškoćama u razvoju

Roditelji djece s teškoćama u razvoju pod izraženim su izazovima skrbništva zbog specifičnosti razvoja i njege djece. Izazovi skrbništva odnose se na emocionalni, socijalni i financijski stres vezan uz ulogu skrbnika (Saunders, 2003). Postoji objektivni i subjektivni aspekt izazova skrbništva. Objektivni aspekt povezan je s pojačanim zahtjevima koji proizlaze iz rasta i razvoja djece s teškoćama u razvoju, vremenskim ograničenjima i rokovima, financijskim zahtjevima te iz toga proizašlim teškoćama s poslom i socijalnim životom. Stabile i Allin (2012) procijenili su kako prosječan godišnji trošak roditelja djece s teškoćama u razvoju iznosi 10 830 dolara, što uključuje direktne troškove liječničkih i terapijskih usluga te indirektne troškove koji nastaju zbog smanjene radne produktivnosti. Trošak od dodatnih 19 702 dolara godišnje izdvaja se od strane države kao socijalna pomoć po obitelji. Nedostaju istraživanja vrste i količine troškova kod obitelji djece s teškoćama u razvoju na području RH, međutim ako su uzmu u obzir sve češća brojna financijska ograničenja različitih zdravstvenih i terapijskih troškova uključenih u zdravstveno osiguranje, može se pretpostaviti da liječnički i terapijski troškovi dodatno povećavaju opterećenje na obiteljski budžet takvih obitelji u RH, kao i drugdje u svijetu. S druge strane, pružanje njege zbog zdravstvenih/terapijskih teškoća djeteta povezano je s mjerama produktivnosti na radnom mjestu, kao što su izostajanje s posla, preuranjeni odlasci s posla te kašnjenje na posao (Goff, Mount i Jamison, 1990). Subjektivni aspekt izazova skrbništva uključuje kognitivne i emocionalne reakcije na poteškoće povezane sa skrbništvom. Pod ovim terminom podrazumijevaju se odgovori na percipirani stres roditeljske uloge, što se odnosi na osjećaj pojačane brige i angažiranosti, što često dovodi i do manje percipirane socijalne podrške.

Majke djece s teškoćama u razvoju skupina su kod koje je interferencija radne i obiteljske domene naročito izražena. Intenzitet i kompleksnost skrbi koju pružaju svojoj djeci dodatno je povećana, s obzirom na emocionalne i izvršne komponente roditeljstva koje se sastoje od identificiranja potreba djeteta, planiranja aktivnosti, pronalaska potrebne pomoći i savjetovanja. Mnoge žene stoga napuštaju radno mjesto ili rade skraćeno radno vrijeme kako bi mogle djetetu pružiti posebnu njegu, budući da su usluge profesionalnih njegovatelja iznimno skupe (Brandon, 2000). S druge strane, takva njega zahtijeva velike

financijske izdatke što neke majke primora da počnu raditi ili da rade više. Pronalazak, a pogotovo zadržavanje radnog mjesta predstavlja velik izazov za njih. Salkever (1982) navodi da je utvrđen smanjen broj sati provedenih na poslu, te smanjena opća radna aktivnost žena koja imaju djecu s teškoćama u razvoju, te vjerojatno posljedično i manja vjerojatnost zapošljavanja. Općenito, stopa zaposlenosti majki djece s teškoćama u razvoju redovito je niža od stope zaposlenosti majki djece tipičnog razvoja (Shearn i Todd, 2000). U usporedbi s majkama djece bez razvojnih poteškoća, majke djece s razvojnim poteškoćama češće su neplanirano izostajale s posla te su češće telefonirale na poslu kako bi stupile u kontakt s njegovateljem koji vodi brigu o djetetu dok su one na poslu (Neal, Chapman, Ingersoll-Dayton i Emlen, 1993). Booth i Kelly (1999) ustanovili su kako je negativan učinak majčinstva na različite aspekte poslovnog života bio veći kod majki čija su djeca imala sniženo mentalno, motorno i adaptivno funkcioniranje kao i kronične zdravstvene probleme koji su zahtijevali posebnu medicinsku opremu, u odnosu na majke djece bez navedenih poteškoća. S druge strane, kako navode Leonard, Brust i Sapienza (1992) kod njege ovakve djece povećane su potrebe za organizacijom, ali i troškovima različitog tipa (potrebe za posebnim transportnim sredstvima, specijalnim režimima prehrane i uslugama različitih službi). Općenito govoreći, očito je kako u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju rastu financijski zahtjevi donekle u skladu s veličinom tih teškoća i njihovih posljedica, a smanjuju se mogućnosti priskrbljivanja potrebnih sredstava radom, zbog interferencije zahtjeva posla i povećanih potreba takve djece za roditeljima, posebno majkama, koje su najčešće primarni njegovatelji svojoj djeci.

Različiti faktori mogu utjecati na odnos radne i obiteljske domene kod majki s djecom s teškoćama. Tako djeca roditelja nižeg socioekonomskog statusa češće boluju od kroničnih poremećaja, te su ta djeca i njihovi roditelji češći primaoci socijalne pomoći. 44 % primatelja socijalne pomoći u Sjedinjenim Američkim Državama (*Temporary Assistance for Needy Families*- TANF) imaju zdravstvene probleme, pri čemu su kod njih 38 % ti problemi kategorizirani kao teški (Hildebrandt i Stevens, 2009). Prema Salkeveru (1982), loše zdravstveno stanje djeteta ima značajan negativan učinak na zaposlenje i broj radnih sati roditelja djeteta koji imaju niske prihode. S druge strane, majke djece s teškoćama u razvoju višeg socioekonomskog statusa uglavnom su zaposlene, čak češće nego majke djece bez teškoća u razvoju nižeg socioekonomskog statusa. Međutim, rezultati

istraživanja u ovom području su nekonzistentni; tako u nekim istraživanjima nije utvrđen negativan efekt djetetovog zdravstvenog stanja na majčino zaposlenje kada je riječ o pripadnicama nižeg socioekonomskog statusa (Acs i Loprest, 1999).

Idući važan faktor u ovom području je bračno stanje majki djece s teškoćama u razvoju. Samohrane majke imaju dvostruki izazov budući da su jedini djetetov skrbnik i često jedine osiguravaju prihode. Prema Wolfeovoj i Hillu (1995), invalidnost kod djeteta ima značajan negativan efekt na sudjelovanje u poslu kod samohranih majki. Uključivanjem različitih definicija i kategorizacija invalidnosti kod djeteta te različitih aspekata rada (npr. vjerojatnost zaposlenja, broj radnih sati, promjene u radnom vremenu) pronađen je značajno veći efekt invalidnosti djeteta na karijeru samohranih majki nego na karijeru majki u braku. Moguće je da neke samohrane majke doživljavaju više negativnih učinaka roditeljstva na radnu produktivnost jer prestaju s radom, budući da manji prihodi znače veću vjerojatnost da ostvare financijske povlastice i prava od strane države. S druge strane, majke koje su u braku češće ne rade i brinu se o djetetu uz financijsku podršku zaposlenog bračnog partnera ili pak nastavljaju raditi uz dijeljenje obaveza i skrbi o djetetu s bračnim partnerom. Ipak, neka od dosadašnjih istraživanja proturječe ovakvim rezultatima. Tako, na primjer, Salkever (1982) nije pronašao značajne efekte invalidnosti djeteta na zaposlenje samohranih majki. Međutim, rezultati ovog istraživanja su ograničeni malim uzorkom.

I majke koje su u braku susreću se s raznim teškoćama koje se tiču interferencije radnog i obiteljskog života. Rodno prihvatljivo ponašanje kod žena uključuje poglavito ekspresivnu ulogu i altruizam. Njegovateljstvo se u društvu smatra tipično ženskom aktivnošću, pogotovo ako je riječ o njezi djece teškoćama u razvoju. Što su veće percipirane potrebe nekog člana obitelji, veća su očekivanja da žene brinu o njima. Tada su percipirane kao 'rezervne medicinske sestre' (Dalley, 1996). Tako je podjela brige o djeci kod bračnih partnera naročito tradicionalna kada je riječ o djeci s teškoćama u razvoju (Cook, 1988). Iako se i kod očeva očekuje da vode brigu o članovima obitelji, njihova uloga ostaje većim dijelom instrumentalna. Bračni partneri majki ove djece smanjuju direktnu posvećenost obitelji kako bi investirali više vremena u karijeru i financijsko uzdržavanje obitelji (Martin i Ross 1996), pri čemu se očeva uključenost u skrb djeteta dodatno smanjuje u odnosu na očeve djece bez teškoća u razvoju. Zbog odsutnosti bračnog

partnera raste opterećenost majke obiteljskim obavezama (Meyers, Lukemeyer i Smeeding, 1998). Generalno govoreći, danas se očekuje da majke budu zaposlene, međutim ovaj stav još uvijek je podijeljen kada je riječ o majkama djece s teškoćama u razvoju (Kagan, Lewis i Heaton, 2000).

Nejednaka podjela skrbi o djetetu između bračnih partnera samo je dio kompleksnih problema s kojima se suočavaju majke djece s teškoćama u razvoju. Prisutan je i problem stigmatizirajuće okoline, koja dovodi do isključenja djece i njihovih roditelja iz zajednice i socijalnih aktivnosti. Negativni stavovi društva mogu značajno utjecati na kvalitetu života ove djece, kao i na njihove roditelje. Djeca s teškoćama u razvoju često su zanemarivana u pogledu mogućnosti kvalitetnog obrazovanja i rekreacijskih aktivnosti. Izostanak neformalne podrške zajednice u kombinaciji s nedostatnim uslugama profesionalnih njegovatelja često rezultira izolacijom. Ipak, tijekom posljednjih nekoliko desetljeća dolazi do pozitivne promjene stavova javnosti prema osobama sa zdravstvenim problemima zbog kojih imaju posebne potrebe te se javljaju pozitivne promjene u kvaliteti zdravstvenih i socijalnih usluga (Trent, 1994).

Od značajne je važnosti za konceptualizaciju istraživanja u ovom području definicija te izraženost zdravstvenih poteškoća kod djeteta. Mjera izraženosti zdravstvenih poteškoća varira u istraživanjima: na primjer, Corcnan, Noonan i Reichman (2005) koristili su nisku porođajnu težinu kao kriterij lošeg zdravlja, dok je Powers (2003) različito definirao poremećaje s obzirom na ograničenost djeteta u svakodnevnim aktivnostima tipičnim za djecu istog uzrasta te poteškoćama u obavljanju školskih zadataka. Neka istraživanja donose spoznaje koje su specifične za majke djece određenih kategorija poteškoća u razvoju. Tako se, primjerice, pokazalo da majke autistične djece često doživljavaju poteškoće u emocionalnom i mentalnom funkcioniranju (Montes i Halterman, 2007), kao i majke djece s ADHD-om (Gupta, 2007), što implicira mogućnost smanjene radne sposobnosti. Majke djece koja imaju cističnu fibrozu i cerebralnu paralizu doživljavaju višu razinu psihosocijalnog stresa od majki iz kontrolne skupine te je izraženost zdravstvenih problema djeteta (ovisnost djeteta o roditeljima) u pozitivnoj korelaciji sa simptomima depresije i anksioznosti kod majki (Breslau, Staruch i Mortimer, 1982). Bitno je naglasiti i da se procjene roditelja o zdravlju djeteta (koje se najčešće

koriste u istraživanjima) mogu donekle razlikovati od objektivnog djetetovog zdravstvenog stanja.

Glavni izazov stavljen pred roditelje djece s teškoćama u razvoju je usklađivanje brige o djetetu i ostalih svakodnevnih obaveza. Nedostatak većine istraživanja životnih uloga osoba koje su njegovatelji u obitelji je taj što se ta uloga promatra u izolaciji od ostalih stvarnih i željenih uloga njegovatelja (Stephens i Townsend, 1997). Uzmu li se te uloge u obzir, pokazuje se da njegovatelji koji imaju brojne druge uloge, uključujući i ulogu plaćenog radnika, doživljavaju ulogu njegovatelja manje opterećujućom (Kagan i sur., 2000). Tako zaposlene majke djece s teškoćama u razvoju doživljavaju manje negativnih posljedica koje donose roditeljski zahtjevi u odnosu na nezaposlene majke djece s teškoćama u razvoju (Broberg i Hwang, 2007), što je u skladu s hipotezom proširenja povezanom s pozitivnim učincima višestrukih uloga kod žena. Te majke mogu razviti sposobnost prilagodbe potrebama svog djeteta pojačanom fleksibilnošću u svakodnevnom rasporedu aktivnosti. Ipak, ne smije se zanemariti povećana opasnost od narušenog mentalnog i fizičkog zdravlja koju donosi stresnost višestrukih uloga (Dillon-Wallace, McDonagh i Fordham, 2014). Na razinu doživljenog stresa i njegove negativne učinke moguće je utjecati razvijanjem adaptivnih načina suočavanja sa stresom, razvijanjem socijalnih kontakata te sudjelovanjem u svijetu rada (Raina i sur., 2005). Moguće je da kombinacija uloge majke i radne uloge ima negativne učinke na dobrobit takvih žena (Stephens i Townsend, 1997), što je objašnjeno hipotezom suženja, odnosno neusklađenosti dostupnih energetske resursa i zahtjeva ovih životnih uloga. Kod majki djece s teškoćama u razvoju može doći do interferencije vremena koje uključuje radna uloga i uloga majke, naime kako bi ispunile svoju roditeljsku ulogu osjećaju potrebu da budu na raspolaganju svom djetetu, a istovremeno dobro obavljale svoj posao i bile dostatno prisutne na svom radnom mjestu. Rezultat ovog konflikta može biti potencijalna prijetnja ženinoj dobrobiti (Marks, 1998). Prema Karasekovom modelu zahtjeva i kontrole (1979), opterećenje povezano s poslom rezultat je udruženih efekata visokih zahtjeva (obaveza) i niske razine kontrole. Kod majki djece s razvojnim teškoćama moguća je kombinacija visokih zahtjeva i niske kontrole u obje domene, u obiteljskoj sasvim sigurno, jer su prisutni visoki zahtjevi, a zbog često nepredvidivih zdravstvenih problema njihove djece, i niska razina kontrole nad zahtjevima u obiteljskoj domeni, što može rezultirati

nedostatkom mogućnosti (bilo zbog nedostatka vremena ili manjka energije) da sudjeluju koliko žele u svojoj radnoj ulozi (Chamberlayne i King, 1997). Osim posla i obitelji, za psihofizičko dobrobit i zdravlje od iznimne je važnosti i kvaliteta i kvantiteta slobodnog vremena.

1.1.4. Salijentnost slobodnog vremena

Slobodno vrijeme se definira kao vrijeme provedeno u aktivnostima koje nisu izravno vezane uz posao, kućanske obaveze, obrazovanje ili nužne aktivnosti kao što su jedenje ili spavanje. Preciznije, prema Dumazedieru (1959) (prema Pehar-Zvačko, 2003) ono uključuje aktivnosti koje pojedinac izabire svojom voljom, bez obzira radi li to s namjerom da se odmori ili zabavi, ili pak da unaprijedi svoju informiranost i obrazovanje i time razvija svoju ličnost. Slobodno vrijeme dakle uključuje osjećaj izbora i percipiranu slobodu te su aktivnosti provedene unutar slobodnog vremena same sebi svrha. Dakle, pogrešno je slobodno vrijeme izjednačavati sa ukupnim vremenom provedenim u aktivnostima izvan radnog vremena za koje dobiva plaću; dio tog vremena može značiti obavezu (npr. briga o starijim članovima obitelji i djeci), a u slučaju kada su te iste aktivnosti odabrane slobodno mogu se smatrati dokolicom (odnosi se na tzv. "prazni prostor", odnosno onaj dio slobodnog vremena koji nije utrošen ni na odmor, ni razonodu, ni osobni razvoj, već na vrijeme koje ima osobine "besciljnog trošenja vremena" (Arbunić, 2004, str. 223)). Dakle, hoće li se neka aktivnost smatrati slobodnim vremenom ili ne najviše ovisi o osobnom doživljaju pojedinca.

U istraživanjima slobodnog vremena koriste se različiti načini proučavanja i mjerenja, koji uključuju mjerenje broja aktivnosti i sati posvećenih tim aktivnostima, ispitivanje vrsta aktivnosti u kojima ispitanik sudjeluje te istraživanje određenih kategorija aktivnosti (tjelesne ili duhovne, individualne ili društvene itd.). Sveobuhvatan i temeljit pristup istraživanju slobodnog vremena od osobite je važnosti jer su njegovo trajanje i kvaliteta faktori koji determiniraju kvalitetu života te zadovoljstvo životom (Podgorelec i Klempić Bogadi, 2017), kao i zdravlje i zadovoljavajući društveni život. Ciljevi korištenja slobodnog vremena su individualni, a prema nekim autorima uključuju "zadovoljenje potrebe za relaksacijom, razonodom, učenjem, kreativnošću i osjetilnim zadovoljstvima"

(Perlmutter i Hall, 1992, str. 413-415, prema Podgorelec i Klempić-Bogadi, 2017). U relaksaciju se ubrajaju manje intenzivne slobodne aktivnosti poput odmaranja i dnevnog sanjarenja. Razonoda uključuje slobodne aktivnosti srednje niske razine uključivanja, poput druženja s prijateljima, čitanja lakšeg štiva, gledanja televizije, hobiji i sport. Učenje, za razliku od rasonode, zahtijeva srednju razinu uključenosti, određen tjelesni i intelektualni napor te se odnosi na obrazovanje (koje nije usmjereno ostvarivanju ciljeva u karijeri, tj. samo je sebi svrha), čitanje težeg štiva, sviranje nekog instrumenta, posjete različitim klubovima, muzejima i galerijama. Kreativno izražavanje očituje se bavljenju umjetnosti, književnosti ili glazbi, a najintenzivniju uključenost zahtijevaju aktivnosti osjetilnog zadovoljstva, npr. religijska iskustva, natjecateljske igre ili sportovi.

Majke u prosjeku imaju manje slobodnog vremena u odnosu na očeve zbog većih zahtjeva u okviru prvenstveno obiteljskih uloga i radne uloge (Mattingly i Bianchi, 2003). Manjak slobodnog vremena ili neadekvatni načini provođenja slobodnog vremena povezani su sa zdravstvenim problemima te nižom kvalitetom socijalnih odnosa. Majke češće od očeva koriste vrijeme predviđeno za slobodne aktivnosti za brigu o djeci (Milkie, Raley i Bianchi, 2009).

1.1.5. Salijentnost slobodnog vremena kod majki djece s teškoćama u razvoju

Kod majki djece s izraženim intelektualnim poteškoćama i poteškoćama u svakodnevnom funkcioniranju naglašen je manjak slobodnog vremena: one u prosjeku dnevno provedu jedan i pol sat manje u slobodnim aktivnostima u usporedbi s majkama djece koja nemaju razvojnih teškoća (Luijckx, van der Putten i Vlaskamp, 2017). Tako rezultati istraživanja pokazuju da majke djece s Downovim sindromom imaju ograničeno vrijeme za slobodne aktivnosti te stoga prilagođavaju vrstu slobodnih aktivnosti u koje se uključuju vremenu koje im je na raspolaganju, dakle imaju smanjenu slobodu izbora (O'Mullan Wayne i Krishnagiri, 2005). Ovakvi rezultati imaju praktične implikacije za rad stručnog osoblja, naročito radnih terapeuta koji rade s ovakvim obiteljima. Kroz temeljito razumijevanje potreba djeteta i roditelja, kao i načina na koji ti roditelji koncipiraju svoje slobodno vrijeme, oni mogu pomoći roditeljima u prilagodbi i usklađivanju svojih i

djetetovih potreba, pri čemu je važno da su upoznati s načinom na koji roditeljska uloga utječe na slobodno vrijeme, kako roditelj percipira svoje slobodno vrijeme te utjecajem kvalitetno provedenog slobodnog vremena na roditeljevu dobrobit.

1.1.6. Težnja ka postignuću kod majki djece s teškoćama u razvoju

Motivacija za postignućem usko je vezana uz motivaciju za ostvarenjem i uspjehom u karijeri kod pojedinca. Prema Farmer (1985), motivacija za postignućem u karijeri zasniva se na tri komponente: vještini, težnji i istaknutosti karijere; vještina se odnosi na primjenu znanja u nizu sustavno organiziranih operacija za lakše i uspješnije obavljanje nekog zadatka; težnja je razina obrazovanja ili napretka u karijeri koju pojedinac nastoji ostvariti, a istaknutost karijere se definira kao veća ili manja usredotočenost na karijeru kao element od središnje važnosti u životu. S obzirom na razinu kompetencije vezane uz karijeru putem postavljanja i ostvarivanja ciljeva, pojedinac će doživjeti osjećaj uspješnosti koji pridonosi razvoju identiteta, čime se povećava i istaknutost karijere. Važan prediktor uspješnosti u karijeri je savjesnost, koja prema Mountu i Barricku (1995) sadrži komponente odgovornosti i težnje ka postignuću. Nekolicina drugih autora (Ashton, 1998; Hough, 1992; Jackson, Ashton i Tomes, 1996; Jackson, Paunonen, Fraboni i Goffin, 1996) zastupaju stajalište kako su ove komponente zapravo odvojeni konstrukti. S obzirom na nedostatak konsenzusa, odgovornost i težnja k postignuću tretiraju se kao zasebni, odnosno povezani konstrukti ovisno o kontekstu istraživačkog pitanja. Težnja ka postignuću definira se kao samousmjeravanje pojedinca na uspjeh koji nadilazi prethodne razine uspješnosti (Heckhausen i Heckhausen, 2008). Ponašanja karakteristična za pojedince s izraženom težnjom ka postignuću uključuju kompetitivna nastojanja u postizanju uspjeha i uspostavljanju autoriteta. Također, naglašena težnja k postignuću dovodi se u vezu s izrazitim izbjegavanjem mogućeg neuspjeha i njegovih posljedica. Ovaj konstrukt povezan je s biološki i socijalno uvjetovanim konstruktom maskuliniteta. Naglašena kompetitivnost u vezi je s napredovanjem u karijeri te višim ekonomskim i socijalnim statusom. Prema Milaković (2011), težnja ka postignuću pozitivno je povezana s konfliktom radne i

obiteljske uloge te je negativno povezana s podrškom obitelji. Veća težnja ka postignuću stoga je u negativnoj vezi s kvalitetom obiteljskog funkcioniranja (Pandža, 2010).

Majke djece s teškoćama u razvoju osjećaju naglašenu potrebu da budu "dobre majke", odnosno da osiguraju svojoj djeci najbolju moguću njegu te stoga žrtvuju vrijeme koje bi posvetile poslu ili osobnom vremenu (Johnston i Swanson, 2006). Iako te majke smatraju da je nužno da im se omogući da rade (Brannen i Moss, 1991), također doživljavaju neprihvatljivim da se posao isprieči u pružanju njege svojoj djeci. Čak i kada im financijska situacija to dopušta, često izbjegavaju prepuštanje rehabilitacije profesionalcima, budući da osjećaju krivnju i anksioznost u vezi povjeravanja brige o svom djetetu nekome drugome. Ovu tendenciju negativnim osjećajima vezanim uz prihvaćanje pomoći drugih u njezi djeteta dijelom je moguće objasniti široko prihvaćenim stavom da je "jedino majčina njega dobra i prihvatljiva njega". Stoga majke osjećaju i socijalno uvjetovanu obavezu da stavljaju potrebe djeteta ispred vlastitih u svakoj situaciji, čak i kada to onemogućava napredak u karijeri ili osobni razvoj te smatraju da bi posvećivanje istima dovelo do osude od strane društva. Upravo se smanjena posvećenost profesiji dovodi u vezu s nižom težnjom za postignućem (Burns i Bluen, 1992). Također strahuju da će ih drugi percipirati kao sebične i da koriste posao i rad kao svojevrsan bijeg od zahtjevne roditeljske uloge (Shearn i Todd, 2000). Često osjećaju kako su jedine kompetentne svom djetetu pružiti dostatnu njegu, budući da su u potpunosti posvećene djetetovim potrebama. S obzirom na naglašenu posvećenost majčinskoj ulozi, čest je scenarij potpunog zanemarivanja ostalih aktivnosti i interesa kojima su prije bile posvećene. Kod zaposlenih majki djece s teškoćama u razvoju često se javlja osjećaj nekompetentnosti i frustriranosti zbog nemogućnosti da postignu zadovoljavajući učinak na poslu zbog preopterećenosti obavezama kod kuće (Gray, 2003). Navedeni nalazi idu u prilog hipotezi suženja, budući da, prema njima, iznimni zahtjevi roditeljske uloge dovode do vremenskih ograničenja i ograničenja osobnih resursa koje bi ove majke posvetile radnoj ulozi.

1.1.7. Roditeljska samoeфикаsnost kod majki djece s teškoćama u razvoju

Samoeфикаsnost je vjerovanje pojedinca u vlastitu sposobnost organiziranja i izvršenja aktivnosti u svrhu ostvarivanja postavljenog cilja. Ovaj konstrukt prvi je opisao Albert Bandura sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, u sklopu svoje socijalno-kognitivne teorije ličnosti. Osobe visoko na samoeфикаsnosti pokazuju visok optimizam u vezi vlastitih sposobnosti koji olakšava postavljanje ciljeva, investiranje u aktivnosti, neposustajanje pri preprekama te ubrzava oporavak od neuspjeha. Prema Banduri i Adamsu (1977), razina samoeфикаsnosti ovisi o četiri elementa: osobnoj interpretaciji učinka u aktivnosti; usporedbi s ostalim ljudima u uspješnosti obavljanja zadatka; podložnosti socijalnoj persuaziji te fizičkom i psihičkom stanju pojedinca. Gist i Mitchell (1992) opisali su i tri procesa koja u međudjelovanju s navedena četiri elementa određuju samoeфикаsnost: procjenu zahtjevnosti zadatka u odnosu na procjenu vlastitih sposobnosti; analiza prethodne uspješnosti u prethodnim zadacima i atribucija uspjeha, odnosno neuspjeha te detaljna analiza osobnih i situacijskih karakteristika u svrhu procjene resursa i mogućih prepreka na putu do ostvarenja cilja. Posebna vrsta samoeфикаsnosti je roditeljska samoeфикаsnost te se odnosi na vjerovanje pojedinca u mogućnost uspješnog obavljanja roditeljske uloge. Razvija se kroz iskustvo, percipirani uspjeh, opažanjem ponašanja drugih roditelja i odobravanjem okoline. Roditeljska samoeфикаsnost u literaturi se često pogrešno poistovjećuje s roditeljskim samopouzdanjem ili roditeljskom kompetencijom (Hess, Teti i Hussey-Gardner, 2004). Prema Banduri (1997), roditeljsko samopouzdanje se odnosi na snagu uvjerenja o zadatku, ali nije specificirano o kojoj je vrsti uvjerenja riječ, dok roditeljska samoeфикаsnost sadrži i element interpretacije vlastite sposobnosti potrebne za rješavanje zadatka. Također, roditeljska samoeфикаsnost je teorijski zasnovan konstrukt, dok je roditeljsko samopouzdanje kolokvijalni termin nepovezan s teorijskim tumačenjem. Roditeljska kompetencija konstrukt je zaseban od roditeljske samoeфикаsnosti te se odnosi na sposobnost da se određeni zadatak uspješno izvrši. Međutim, u procjeni uspješnosti sudjeluje više okolina, a manje sam roditelj. Još jedan povezan, ali zaseban konstrukt je roditeljsko zadovoljstvo: subjektivna procjena zadovoljstva koje dolazi od roditeljske uloge te je usko vezan uz razinu roditeljske samoeфикаsnosti.

Coleman i Karraker (1998) razvili su značenje ovog konstrukta te opisali njegov utjecaj na roditeljstvo. Također su identificirali osam mjera roditeljske samoefikasnosti i utvrdili njihove psihometrijske karakteristike pouzdanosti i valjanosti. Bili su prvi istraživači koji su ozbiljnije proučavali roditeljsku samoefikasnost i time pobudili interes drugih istraživača i šire javnosti. Jones i Prinz (2005) nadogradili su njihova saznanja te utvrdili snažnu povezanost ovog konstrukta s adaptivnim funkcioniranjem djeteta i roditelja, prilagodbom djeteta, roditeljskom kompetencijom i zadovoljstvom roditeljskom ulogom, čime ono pridonosi socijalnoj, akademskoj i psihološkoj dobrobiti. S obzirom na široki utjecaj ove vrste samoefikasnosti na roditeljsku ulogu te činjenicu da je riječ o osobini koja se može razvijati, osmišljene su različite vrste intervencija. Grupni programi čiji je fokus na poboljšavanju roditeljskih vještina imaju pozitivan učinak na osjećaj roditeljske samoefikasnosti koji se nastavlja najmanje godinu dana po završetku programa (Guimond, Wilcox i Lamorey, 2008).

Ovisno o konceptualizaciji i teorijskom okviru unutar kojeg se promatra, roditeljska samoefikasnost se može smatrati *antecedentom*, *konzekventom* ili *medijatorom* (Benedetto i Ingrassia, 2017). Roditeljska samoefikasnost kao *antecedent* primarno se opisuje kao utjecaj na osjećaj roditeljske kompetencije. Prema tome, roditelji s visokim osjećajem samoefikasnosti imaju visoko samopouzdanje vezano uz vlastite sposobnosti ostvarenja ove uloge, nasuprot tome roditelji s niskim osjećajem samoefikasnosti teže stvaraju pozitivnu sliku o sebi kao osobi dorasloj zadacima koji proizlaze iz ove uloge. Kod interpretacije roditeljske samoefikasnosti kao *konzekventa* polazi se od okolinskih utjecaja koji utječu na ovaj konstrukt. Na primjer, nizak socioekonomski status može se direktno negativno odraziti na razinu roditeljske samoefikasnosti, ili indirektno preko osjećaja roditeljske kompetencije. Određene okolnosti vezane uz karakteristike djeteta (npr. intelektualne poteškoće, ADHD ili delikventno ponašanje) također mogu narušiti osjećaj roditeljske samoefikasnosti. Naposljetku, konceptualizacija roditeljske samoefikasnosti kao *medijatora* promatra ovaj konstrukt kao posrednika između okolinskih uvjeta s jedne strane i roditeljske kompetencije s druge. Prema ovom konceptu, neadaptivni okolinski uvjeti djeluju nepovoljno na samoefikasnost, što se negativno odražava na roditeljsku kompetentnost.

Roditeljska samoefikasnost obično se mjeri putem samoprocjena, pri čemu se provjerava vjerovanje roditelja u vlastitu sposobnost provođenja zadataka vezanih uz ulogu. Pri tome moglo bi se reći da se s obzirom na cilj mjerenja koriste tri tipa mjernih instrumenata: onaj kojim se mjeri generalna samoefikasnost vezana uz cjelokupnu roditeljsku ulogu, drugim se također mjeri generalna samoefikasnost, ali su pojedinačne čestice vezane uz specifične zadatke (npr. podučavanje djeteta samostalnom odlasku na WC ili briga o djetetu tijekom bolesti), pa na neki način predstavlja sumativnu mjeru generalne samoefikasnosti i treći tip više predstavlja multidimenzionalnu mjeru samoefikasnosti jer je fokusirana na pojedinačne domene roditeljstva, kao što su poučavanje, komunikacija ili discipliniranje djeteta (Jones i Prinz, 2005).

Visoka roditeljska samoefikasnost pokazala se povezanom s različitim pozitivnim ishodima, kako za roditelje, tako i za mentalno zdravlje, samopoštovanje i socijalnu kompetenciju djeteta. Također može služiti kao zaštitni faktor od delikventnog ponašanja i uzimanja opojnih sredstava tijekom života. Neposredno djeluje i na djetetov uspjeh u različitim aktivnostima putem utjecaja na stavove i vjerovanja, kao i na upotrebu adaptivnih strategija, tehnika i ponašanja kod roditelja te topliji pristup djetetu, što ima pozitivan učinak na uspostavljanje granica i pravila ponašanja kod predškolske djece (MacPhee, Fritz i Miller-Heyl, 1996), veću roditeljsku uključenost kod osnovnoškolaca (Eccles i Harold, 1996) i bolju komunikaciju s djecom u adolescenciji (Shumow i Lomax, 2002). Roditeljska samoefikasnost jedna je od najvažnijih determinanti roditeljskog ponašanja i učinkovitosti suočavanja, čak i nakon kontroliranja drugih varijabli kao što su depresivnost, socijalna podrška i djetetov temperament (Teti i Gelfand, 1991), naročito pri poteškoćama koje se javljaju pri odgoju. S druge strane, adaptivno ponašanje u pristupu roditeljskoj ulozi povratno djeluje na osjećaj samoefikasnosti, što sugerira primjerenost transakcijskog modela u konceptualizaciji ovog pojma, odnosno međudjelovanje različitih faktora tijekom vremena.

Roditeljska samoefikasnost ima značajnu ulogu u razumijevanju utjecaja različitih dimenzija teškoća u razvoju djeteta na roditelja. U istraživanjima obitelji s djecom s teškoćama u razvoju roditeljska samoefikasnost se tretira kao prediktor ishoda roditeljstva i kao kriterij. Tako se roditeljska samoefikasnost pokazala prediktorom stresa kod majki djece s teškoćama u razvoju, kao i što su problemi u ponašanju djeteta i zahtjevi roditeljske

uloge prediktori za samoefikasnost (Kuhn i Carter, 2006). Majke djece s atipičnim profilima razvoja pokazale su veću roditeljsku samoefikasnost od kontrolne skupine majki, naročito tijekom rane djetetove dobi (Halvy i Hanzlik, 1990). S druge strane, neki autori izvještavaju o nižoj roditeljskoj samoefikasnosti kod roditelja djece s autizmom (Fields, 2006; prema Smart 2016). Budući da su za djecu s autizmom karakteristična specifična, rigidna ponašanja i poteškoće u komunikaciji, roditelji često doživljavaju osjećaj frustriranosti i neadekvatnosti. Također osjećaju socijalni pritisak te se osjećaju kritizirano i odbačeno kada se njihova djeca ne ponašaju u skladu s očekivanjima okoline. Autizam je često neprepoznat tijekom prvih godina djetetova života te se otežano dijagnosticira, zbog čega roditelji nerijetko krive sebe te osjećaju osudu okoline.

Niža roditeljska samoefikasnost veže se uz povećan stres, disfunkcionalne obiteljske odnose, fizičke i psihičke poteškoće kod roditelja, negativnu emocionalnu pobuđenost te narušenu kvalitetu odnosa roditelja i djeteta (Gelfand, Teti i Radin, 1992; Kwok i Wong, 2000; Scheel i Rieckmann, 1998; Webster-Stratton, 1990). Depresivnost i anksioznost povećavaju rizik od osjećaja neuspjeha i neostvarenosti u ulozi roditelja, a osjećaj neuspjeha povratno utječe na razvoj depresije, anksioznosti, povlačenja i bespomoćnosti. Percipirana neuspješnost u roditeljskoj ulozi zbog problema u ponašanju djeteta ili djetetove loše regulacije emocija pridonosi nižoj samoefikasnosti, koja se pokazala kao posredujuća varijabla (medijator) između karakteristika roditelja i kvalitete odgojnih vještina kod djece s poteškoćama u ponašanju (Bondy i Mash, 1999; Scheel i Reickmann, 1998). Moguća je i moderatorska uloga ove varijable na odnos vrste teškoća u razvoju i vidljivih problema u ponašanju (Woolfson, Taylor i Mooney, 2011), odnosno, moguće je da razina roditeljske samoefikasnosti doprinosi tome hoće li specifične teškoće u razvoju rezultirati izraženim problemima u ponašanju. S obzirom na to da visoka roditeljska samoefikasnost djeluje kao faktor zaštite od stresa u nepovoljnim situacijama, njezina razvijenost naročito je važna u odgoju djece s različitim poteškoćama u razvoju i ponašanju, budući da ono zahtijeva puno strpljenja i razumijevanja za djetetove potrebe. Kod roditelja djece s Downovim sindromom utvrđena je viša razina roditeljske samoefikasnosti. Te su majke doživljavale veću povezanost s djetetom i veću percipiranu socijalnu podršku, što može biti posljedica toplog i prijateljskog ponašanja karakterističnog za ovu djecu (Gibbs i Thrope, 1983). Sve u svemu, istraživanja vezana uz ovo područje

kod roditelja djece s različitim intelektualnim, emocionalnim i socijalnim poteškoćama su relativno rijetka, i specifična, budući da se uglavnom bave određenom podskupinom s obzirom na specifične teškoće djeteta, što onemogućuje uspostavljanje konsenzusa vezanog uz roditeljsku samoefikasnost kod majki djece s teškoćama u razvoju.

1.1.8. Zadovoljstvo ulogom majke kod majki djece s teškoćama u razvoju

Preuzimanje majčinske uloge i poistovjećivanje s njom proces je koji dovodi do postizanja identiteta majke kod žena. Rubin (1967; prema Darvill, Skirton i Farrand, 2010) je opisao faze tog procesa koji počinje tijekom trudnoće i očituje se u oponašanju, igranju uloge, zamišljanju te introjkciji, projekciji i odbijanju. Buduća majka za ulogu se priprema oponašanjem ponašanja drugih majki, igranjem buduće uloge i zamišljanju sebe kao majke u budućnosti. Usvaja ponašanja drugih majki kao svoja (introjkcija), procjenjuje kakve bi posljedice ta ponašanja imala za nju samu (projekcija), te odbija ponašanja koja smatra nepovoljnima, tako oblikuje idealnu sliku majke kakva bi željela biti. Ta slika reflektira osobine ličnosti, stavove i postignuća koje žena smatra poželjnim za svoju novu ulogu. Mercer (2004), Rubinova studentica, provela je niz istraživanja procesa preuzimanja majčinske uloge, s naglaskom na specifične situacije tijekom prvih 8 do 12 mjeseci majčinstva. Proces je opisala u terminima Thorntonovih i Nardijevih (1975) četiriju stadija stjecanja majčinske uloge: anticipacijskom, formalnom, neformalnom i postizanju zrelog majčinskog identiteta. Anticipacijska faza (prije i tijekom trudnoće) period je psihosocijalne pripreme za ulogu. Nakon porođaja, otpočinje formalna faza preuzimanja brige o djetetu, pri čemu majka slijedi savjete od okoline i stručnjaka. Tijekom neformalne faze, rigidno slijeđenje savjeta iz okoline zamjenjuje slijeđenje osobne procjene majke o najboljem načinu zadovoljavanja individualnih potreba vlastitog djeteta. Postizanje potpunog majčinskog identiteta, odnosno kongruentnosti između *selfa* i majčinske uloge, dovodi do osjećaja sklada, samopouzdanja, privrženosti djetetu i zadovoljstva majčinskom ulogom.

Nekolicina istraživanja stavlja naglasak na razvojne ishode djeteta kao važnog prediktora zadovoljstva majčinskom ulogom (Farel, 1980), koje zatim djeluje na roditeljsko funkcioniranje. Težak temperament kod djeteta (negativno raspoloženje, povlačenje, niska prilagodljivost i nepravilan ritam spavanja i hranjenja) negativno utječe na zadovoljstvo majčinskom ulogom te dolazi do poteškoća u prilagodbi majki. Prema Thomasu i Chess (1977), uzrok je nedovoljna podudarnost djetetovog temperamenta i majčine mogućnosti da odgovori na djetetove specifične potrebe.

Majke djece s teškoćama u razvoju pod izraženim su negativnim utjecajem stresa na vlastitu dobrobit. Roditeljski stres specifična je vrsta stresa povezana s roditeljskom ulogom (Abidin, 1990), a prati ga izražena anksioznost, frustracija i osjećaj krivnje, koji opet mogu negativno utjecati na djelotvorno funkcioniranje u roditeljskoj ulozi. S druge strane, neke majke smatraju kako im je ta uloga, iako zahtjevna i stresna, donijela osjećaj ispunjenja i samoostvarenja, koji su opisivale kao "transformirajući". Moguće je da potpuno posvećenje majčinskoj ulozi dovodi do osjećaja smisla i osobne zrelosti, izražene empatije i prihvaćanja međuljudskih razlika (Skinner, Bailey, Correa i Rodriguez, 1999). Također, zadovoljstvo majčinskom ulogom može varirati ovisno o tipu teškoća kod djeteta. Tako majke djece s poremećajima iz autističnog spektra izvještavaju o više stresa, poteškoća i nezadovoljstva od majki djece s Downovim sindromom. Naime, za autizam su karakteristične poteškoće u komunikaciji s okolinom, zbog čega majke teže uspostavljaju zadovoljavajući odnos s djetetom, dok je kod djece s Downovim sindromom češće prisutan topao i afektivan način komunikacije i veća privrženost roditeljima, što je povezano s većom dobrobiti i manje stresa kod majki (Stoneman, 2007). Unatoč kontradiktornim rezultatima na ovom području, činjenica je da su majke djece s teškoćama u razvoju iznimno opterećene skrbljenjem o djetetu, što može negativno djelovati na njihovo zadovoljstvo ulogom majke (Lau i Peterson, 2011).

1.1.9. Zadovoljstvo radnom ulogom kod majki djece s teškoćama u razvoju

Kod većine ljudi, primarne uloge u životu jesu uloga koju imaju na poslu (radna uloga) i uloga koju imaju u obitelji. Prema *modelu kompenzacije*, zadovoljstvo u jednoj domeni može nadoknaditi eventualne nedostatke u drugoj. Tako se pozitivna iskustva u

obiteljskim ulogama kod žena mogu odraziti i na radnu domenu i ublažiti percepciju negativnih efekata posla na dobrobit (Barnett, 1994). Vrijedi i obrnuto - pozitivna iskustva na radnom mjestu mogu utjecati na percepciju stresnih i konfliktnih situacija kod kuće (Barnett i Marshall, 1991; Barnett, Marshall, i Sayer, 1992). Unatoč tome, nisu zanemarivi već navedeni međusobni negativni utjecaji ovih dviju domena kod majki djece s teškoćama u razvoju. U skladu s *modelom konflikta*, preopterećenost obavezama kod kuće može pridonijeti sagorijevanju uzrokovanom zahtjevima na radnom mjestu. Neki autori prave distinkciju između utjecaja kućanskih poslova (npr. pranje, čišćenje i glačanje) i brige o djetetu po pitanju konflikta posla i obitelji. Za razliku od kućanskih poslova, koji najčešće doprinose povećavanju navedenog konflikta, brigu o djetetu majke vide kao nagrađujuću te se kao takva uglavnom ne dovodi u vezu sa konfliktom ovih dviju domena. Ipak, u istraživanjima životnih uloga roditelja djece s teškoćama u razvoju rezultati nisu konzistentni: neki autori nalaze izražajni konflikt obitelj-rad zbog iznimnih vremenskih i financijskih zahtjeva roditeljske uloge (Crouter, 1984; Greenhaus i Beutell, 1985; Voydanoff, 1988), koji je jedan od osnovnih prediktora zadovoljstva karijerom i poslom (Allen, Herst, Bruck i Sutton, 2000).

Zadovoljstvo karijerom jedan je od aspekata zadovoljstva radnom domenom, te uključuje subjektivni aspekt uspješnosti u karijeri i općenito ostvarenosti iste. Zadovoljstvo uspjehom u karijeri povezano je s razvojem nekih generalnih i specifičnih kompetencija, kao što su planiranje, koordinacija, kontrola, inovacija, upravljanje informacijama te održavanje pozitivnih odnosa s kolegama i klijentima (Allen, Ramaekers i van der Velden, 2005). Također, zadovoljstvo uspjehom u karijeri povezano je i s većom dobrobiti, odnosno većim samopouzdanjem, osjećajem kontrole i životnim smislom te pozitivnijim socijalnim odnosima (Diener, Suh, Lucas i Smith, 1999; Warr, 1990). Za razliku od zadovoljstva konkretnim poslom, koje se odnosi na zadovoljstvo specifičnim poslom u cjelini ili njegovim komponentama, kao što su npr. radni uvjeti, plaća i odnosi s kolegama, zadovoljstvo karijerom sveobuhvatniji je termin koji se definira kao skup psiholoških ishoda koji su rezultat iskustava povezanih s radnom ulogom pojedinca tijekom cijelog života, iako pregled dosadašnjih istraživanja pokazuje kako se radi jednostavnosti u istraživanjima subjektivno zadovoljstvo karijerom često operacionalizira kao zadovoljstvo poslom (Arthur, Khapova i Wilderom, 2005). Objektivni uspjeh u karijeri obuhvaća

izravno mjerljive varijable, kao što su radni status, napredak i plaća te se istraživanje radne uloge tradicionalno usmjeravalo na ove mjere (Seibert, Kraimer i Liden, 2001). One su se, međutim, pokazale nedostatnima u obuhvaćanju kompleksnog konstrukta uspjeha, s obzirom na to da sadrži nezaobilazna subjektivna iskustva poput razvoja novih vještina, balansa radne i ostalih životnih uloga, izazova i osjećaja smisla (Gattiker i Larwood, 1988; Heslin, 2005). Također, objektivan uspjeh u karijeri ne implicira nužno i zadovoljstvo karijerom kod pojedinca (Hall, 2002).

Zadovoljstvo karijerom kod majki djece s teškoćama u razvoju nedovoljno je istražena tema, prvenstveno zbog toga što je relativno mali postotak majki kod ovakvog tipa istraživanja zaposlen, stoga je možda adekvatnije govoriti o zadovoljstvu radnom domenom (koja obuhvaća i eventualnu ostvarenost iste). Međutim, nedostaju istraživanja zadovoljstva radnom ulogom majki djece s poteškoćama u razvoju, odnosno rezultati malog broja istraživanja u ovom području nisu konzistentni. Tako, na primjer, u istraživanju Freedman, Litchfielda i Warfield (1995) roditelji djece s teškoćama u razvoju izvještavaju o pozitivnim učincima koje radna uloga ima za njihov osobni i obiteljski život, uključujući izvor osjećaja ispunjenja i boljeg zdravlja, međutim ne govore o zadovoljstvu radnom ulogom. Prema Warfield (2005), pozitivni učinci rada na dobrobit gube se kod mnogih majki djece s teškoćama u razvoju, budući da su primorane izabrati manje poželjne poslove koji su daleko ispod njihove razine sposobnosti i kvalifikacija, te se u tom smislu može indirektno zaključiti o manjem zadovoljstvu radnom domenom kod tih majki. Skrb o djeci s teškoćama u razvoju je intenzivnija od skrbi o relativno zdravoj djeci te je zbog toga posvećenost i zadovoljstvo radnom ulogom, odnosno poslom i karijerom kod ovih majki pretežno manja ili, čini se, manje važna (Morris, 2014).

1.2.1. Zadovoljstvo životom kod majki djece s teškoćama u razvoju

Zadovoljstvo životom pojam je koji se često koristi, kako u područjima kao što su sociologija, ekonomija i psihologija, tako i u svakodnevnom životu. Zbog učestale upotrebe ovog pojma u laičkoj komunikaciji često se dobiva dojam kako je riječ o jednostavnom, jasnom konstrukt. No, pokušajima razgraničavanja pojma zadovoljstva od

ostalnih, srodnih pojmova, kao što su dobrobit, sreća i kvaliteta života (Penezić, 2006), dolazi se do zaključka da je riječ o složenom, multidimenzionalnom konstrukt. Začetak koncepta i proučavanja općeg zadovoljstva životom veže se uz prosvjetiteljstvo, kulturni pokret 18. i 19. stoljeća. Prema osnovnim idejama utilitarizma koji se javlja u ovom razdoblju, moralna ispravnost ponašanja određena je prema konačnim posljedicama koje ono ima za najveći broj ljudi, odnosno cilj treba biti sreća i zadovoljstvo većine (Kovčo-Vukadin, Novak i Križan, 2016).

U istraživanjima na području ekonomije, provedenih sredinom dvadesetog stoljeća, pojam zadovoljstva životom poistovjećivan je sa životnim standardom. S povećanjem životnog standarda, dolazi do preusmjerenja interesa sociologa prema osobnim i društvenim potrebama. Sedamdesetih godina u istraživanjima iz područja psihologije javlja se jasna razlika između koncepta objektivnog zadovoljstva, koje se odnosi na objektivne karakteristike pojedinca i uvjeta u kojima živi, i subjektivnog zadovoljstva, koje dolazi u prvi plan istraživača. Subjektivno zadovoljstvo odnosi se na psihološko stanje pojedinca, odnosno na vrijednosti, stavove, vjerovanja, te aspiracije. Ti subjektivni pokazatelji zasnivaju se na individualnoj procjeni objektivnog stanja okoline i vlastitog života (Joković, Pavlović, Hadživuković, Đević i Vilotić, 2016).

Iako se zadovoljstvo nekada pogrešno poistovjećivalo s dobrobiti, danas se smatra kako se zadovoljstvo životom odnosi na globalnu evaluaciju osobnog života te uz pozitivne i negativne osjećaje čini zasebnu, kognitivnu komponentu subjektivne dobrobiti, iako je u korelaciji s afektivnim komponentama subjektivne dobrobiti (Lucas, Diener i Suh, 1996). Budući da je zadovoljstvo životom individualno iskustvo, pri mjerenju ovog konstrukta usmjerava se na mjerenje subjektivnih doživljaja, budući da je klasična introspekcija podložna nedostacima kao što su zaboravljanje i nemogućnost verbalizacije doživljaja. Takva mjerenja provode se upitnicima i skalama kojima se nastoje obuhvatiti ponašanja pojedinca i njegovih unutarnjih doživljaja, uz zadovoljavajuću objektivnost, pouzdanost i valjanost.

Pokazalo se da je zadovoljstvo životom karakteristika koja ne može biti promatrana kao stabilna crta ličnosti, budući da se ono mijenja u različitim razdobljima života i s obzirom na novonastale situacije. Pобољшanje ili pogoršanje životnih uvjeta praćeno je paralelnim promjenama u zadovoljstvu životom. Velike životne promjene najuočljiviji su

primjer, osobito u slučaju sklapanja braka, roditeljstva ili rastave. Zadovoljstvo životom povezano je i s brojnim značajkama fizičkog i psihološkog funkcioniranja, kao što su mentalno zdravlje, samopoimanje, vitalnost, osobna kontrola, samopoštovanje, brige, stres, kao i obiteljsko funkcioniranje te roditeljsko zadovoljstvo i zadovoljstvo poslom (Penezić, 2006).

Jedan od najčešće navođenih prednosti bivanja majkom ili ocem su očekivanja pozitivnih emocionalnih reakcija vezanih uz roditeljsku ulogu, roditeljstvo kao nagrada. Međutim, rezultati istraživanja ovog područja nisu jednoznačni. Prema perspektivi modela zahtjev-nagrada, roditeljstvo je izvor kako zadovoljstva, tako i tereta (Nomaguchi, 2012). Prema ovom pristupu, roditeljska uloga, sama po sebi, ima pozitivne implikacije za životno zadovoljstvo. Djeca mogu zadovoljiti brojne emocionalne potrebe roditelja te djelovati na ispunjavajući i motivirajući način. Također, ona pružaju osnovu za stvaranje socijalnih veza s ostalim roditeljima te se tako pridonose osjećaju socijalnog zajedništva i kohezije, čime se jača osjećaj socijalnog identiteta roditelja. S druge strane, odgoj djece zahtjevan je posao koji donosi brojne brige i opterećenje. Fawcett (1988) je identificirala tri osnovne vrste takvih opterećenja: vremenska ograničenost, psihosocijalni stres i financijski izdaci. Vremenska ograničenost potječe od ulaganja velike količine vremena u odgoj i potrebe djeteta, što rezultira smanjenim vremenom koje bi roditelji mogli posvetiti slobodnim aktivnostima te smanjenim bračnim zadovoljstvom (Claxton i Perry-Jenkins, 2008). Kao što je već spomenuto, roditeljstvo dovodi do reorganizacije i preraspodjele poslova među supružnicima, pri čemu briga oko kućanstva i djece najčešće postaje zaduženje majke (Kahneman, Krueger, Schkade, Schwarz i Stone, 2004). Druga vrsta opterećenja, psihosocijalni stres, dolazi od emocionalne i socijalne opterećenosti roditelja. Roditelji često doživljavaju veću razinu ljutnje (Ross i Van Wiligen, 1996) i depresivnosti (Evenson i Simon, 2005) u odnosu na supružnike bez djece. Također, više izvještavaju o poteškoćama usklađivanja poslovnog i obiteljskog života. Treći tip opterećenja, financijski izdaci, povezani su s financijskim ulaganjima u prehranu, odjeću, zdravlje i obrazovanje djece (Pollmann-Schult, 2014). Odnos zadovoljstva i opterećenja roditeljstva nadalje varira i s obzirom na obiteljski kontekst. Okolnosti koje uključuju npr. samohrano roditeljstvo ili djecu s poteškoćama u razvoju naročito su stresne i pridonose opadanju kvalitete života (Simon, 2008). Početna istraživanja vezana uz obiteljsku kvalitetu života vezana su uz

International Family Quality of Life grupu sa sveučilišta u Australiji, Izraelu i Kanadi (Isaac, Brown, Brown i Baum; prema Kovčo-Vukadin i sur., 2016) te znanstvenika iz *Beach Center on Disability* sa Sveučilišta u Kansasu, SAD. U tim su istraživanjima mjereni utjecaji invaliditeta ili teškoća (intelektualnih teškoća, teškoća u ponašanju, emocionalne poteškoće i hiperaktivnosti) jednog od članova obitelji na cjelokupno obiteljsko funkcioniranje. Ovakav pristup obiteljskoj kvaliteti života je sveobuhvatan i dubinski, budući da polazi od ideje da specifične, posebne potrebe jednog člana obitelji značajno utječu na cjelokupnu obiteljsku dinamiku.

Prema *hipotezi suženja*, prema kojoj višestruke uloge dovode do iscrpljenosti i stresa koji se akumuliraju i djeluju negativno na psihološko zdravlje (Tiedje i sur., 1990), kod roditelja s djecom s teškoćama u razvoju interferencija roditeljske uloge sa svim ostalim životnim ulogama još je izraženija, što negativno djeluje na zadovoljstvo životom. Prema nekim autorima, ovi roditelji imaju značajno nižu razinu zadovoljstva životom u odnosu na roditelje djece bez teškoća u razvoju. Na primjer, Olsson i Hwang (2001) utvrdili su nižu razinu subjektivne dobrobiti roditelja djece s intelektualnim poteškoćama u odnosu na kontrolnu grupu roditelja. Darling, Senatore i Strachan (2011) proučavali su zadovoljstvo životom očeva djece s različitim intelektualnim, emocionalnim i govornim poteškoćama te su potvrdili svoju pretpostavku o nižoj razini zadovoljstva životom kod ove skupine očeva. Istraživanje Lučić, Brkljačić i Kaliterna Lipovčan (2018), provođeno u sklopu Hrvatskog longitudinalnog istraživanja o dobrobiti (CRO-WELL) ne upućuje na značajne razlike u sreći i životnom zadovoljstvu između roditelja relativno zdrave djece i roditelja djece s teškoćama, te su srednje vrijednosti ovih varijabli kod obje skupine ispitanika slične nacionalnom prosjeku hrvatskih državljana dobivenom na reprezentativnom uzorku. Autorice pretpostavljaju kako roditelji djece s teškoćama u razvoju razvijaju adaptivne načine regulacije emocija i nošenja sa stresom koje neutraliziraju negativne učinke stresa na zadovoljstvo životom i različitim domenama života. To uključuje učenje iz negativnih iskustava povezanih uz roditeljsku ulogu te veći osjećaj osobne snage, mijenjanje prioriteta, jačanje vjere i zadovoljstvo djetetovim uspjesima u svakodnevnim aktivnostima. Chen, Ryan-Henry, Heller i Chen (2001) utvrdili su kako se mentalno zdravlje majki djece s teškoćama u razvoju srednje i starije životne dobi ne razlikuje značajno od onog kod kontrolnih skupina, dok je fizičko zdravlje kod

majki srednje životne dobi značajno bolje u odnosu na kontrolnu skupinu. Prema Gottlieb, (1997) višestruke uloge kod majki djece s teškoćama u razvoju (uloga partnerice, radne uloge i uloge majke) prediktor su boljeg fizičkog i mentalnog zdravlja, što je u skladu s *hipotezom proširenja*. Neke majke djece s teškoćama u razvoju izvještavaju o "transformirajućim" iskustvima koje im uloga roditelja donosi, odnosno o pozitivnim efektima koje takvo roditeljstvo kao iskustvo ima za njih, kao što su osobni rast, strpljenje, suosjećanje i osjećaj ispunjenosti i zadovoljstva (Hastings, Allen, McDermott i Still, 2002). Ti pozitivni ishodi u literaturi se poistovjećuju s *posttraumatskim rastom* (Konrad, 2006), *rastom povezanim sa stresom* ili *pozitivnim učincima vezanim uz roditeljstvo* (Blacher i Baker, 2007).

Ipak, majke djece s teškoćama u razvoju češće izvještavaju o psihološkim problemima i problemima u funkcioniranju u odnosu na njihove supruge i majke djece bez teškoća u razvoju (Olsson i Hwang, 2008), budući da su one te koje najčešće imaju status njegovatelja djeteta (Alik, Larsson i Smedje, 2006). Prema Baruchu, Bieneru i Barnettu (1987), nepovoljnim ishodima kod majki djece s teškoćama u razvoju doprinosi kombinacija efekata visokih zahtjeva obiteljskih uloga (obaveza) i niskog osjećaja kontrole. Ti problemi odraz su dodatnog stresa u svakodnevnom životu, poteškoća u obiteljskim i ostalim socijalnim odnosima te financijskih teškoća te se odnose na povišenu anksioznost i depresivnost, kao i na sniženu dobrobit i kvalitetu života te zadovoljstvo životom (Cho i Hong, 2013). Tako majke djece s pervazivnim razvojnim poremećajem i intelektualnom invalidnošću pokazuju nižu razinu zadovoljstva životom što je teži stupanj poremećaja kod djeteta. Crowe i Florez (2006) interpretiraju nisko životno zadovoljstvo u kontekstu pomanjkanja vremena za ostale aktivnosti majki, uključujući posao, vrijeme provedeno sa suprugom i ostalom djecom, rekreaciju i spavanje. Majke djece s teškoćama u razvoju provode značajno više vremena pružajući njegu djetetu (prosječno 32.1 sata tjedno) u odnosu na majke djece tipičnog razvoja (prosječno 19 sati tjedno), pri čemu najviše vremena na dan potroše na brigu o djetetu, a najmanje na rekreaciju. Unatoč kontradiktornim rezultatima, opravdana je pretpostavka kako iznimni zahtjevi roditeljske uloge kod ovih majki dovode do povećanog biopsihosocijalnog stresa koji naposljetku dovodi do snižene dobrobiti.

1.2.2. Žaljenje za propuštenim prilikama vezanim uz posao kod majki djece s teškoćama u razvoju

Ljudi često govore da "ne žale ni za čim" ili da "ne bi u životu ništa napravili drugačije, da ponovno imaju priliku". Međutim, žaljenje, negativna kognitivna i emocionalna reakcija na donošenje odluke o akciji ili neakciji te je usko vezana uz percepciju propuštenih prilika i uobičajena je pojava kod ljudi. Konstrukt žaljenja intenzivno je istraživano područje u neuroekonomiji te socijalnoj i kognitivnoj psihologiji. Prema teoriji regulacije žaljenja razlikuje se žaljenje povezano s odlukama u prošlosti (*retrospektivno* žaljenje) ili u budućnosti (*anticipirano* žaljenje). Nalaz najčešće repliciran u istraživanjima je da ljudi više žale zbog poduzetih akcija koje su dovele do negativnih ishoda, nego zbog nepoduzimanja akcija s jednako negativnim ishodima kao posljedicom (Gleicher i sur., 1990). Ipak, pri promatranju svakodnevnog života primjetno je navođenje propuštenih prilika kao posljedice vlastitog nepoduzimanja akcija kao prominentan uzrok negativnih emocija i žaljenja. Kako objasniti razilaženje rezultata istraživanja i svakodnevnih iskustava? Gilovich i Medvec (1994) smatraju da upravo ova diskrepanca navodi na važnost vremenske perspektive kada je riječ o žaljenju zbog akcija ili neakcija. U ovom kontekstu bitna je razlika između dugotrajnih i kratkotrajnih žaljenja. Čini se da više žalimo za onim što smo učinili nedugo nakon takve akcije, međutim, takvo žaljenje je kratkotrajno. S vremenom, upravo neaktivnost postaje najveći izvor dugotrajnog žaljenja i patnje. Kada je riječ o kratkotrajnom žaljenju, ono može imati pozitivan efekt budući da može pojedinca potaknuti na korektivne akcije tijekom postizanja kratkoročnih ciljeva. Autori teorije regulacije žaljenja (Zeelenberg i Pieters, 2007) stoga smatraju da žaljenje predstavlja značajnu determinantu ponašanja koja dovode do poboljšanja kognitivnih procesa. Posljedično, javlja se motivacija na regulaciju pomoću kojih se mogu poboljšati dugoročni i kratkoročni ishodi. Ako ne dođe do regulacijskih korektivnih akcija, vjerojatno će doći do odustajanja od postizanja konačnog cilja, što može biti izrazito negativno iskustvo. Žaljenje se može reducirati ponašajno, odnosno djelovanjem prema nestanku ili smanjenju žaljenja (traženje novog posla nakon otkaza na prethodnom radnom mjestu), te kognitivno (interpretacija situacije na optimističan način, optimističan pogled na budućnost i buduće odluke itd.).

Iako je većina eksperimentalnih istraživačkih radova bila usredotočena na anticipirano žaljenje, paralelno su provođena i neeksperimentalna, deskriptivna istraživanja kojima se nastojalo istražiti u kojim područjima života ljudi najviše žale, zbog čega najviše žale te postoje li razlike u žaljenjima prema dobi i spolu (Lacković-Grgin, 2012). Tijekom različitih životnih razdoblja ljudi teže donijeti povoljne odluke s namjerom ostvarivanja raznih ciljeva specifičnih za određeno razdoblje (Carver i Scheier, 1985). Kada ti odabiri ne dovode do ishoda koji su skladu s dugoročnim potrebama, vrijednostima i željama pojedinca, dolazi do intenzivnog razmišljanja o životnim odlukama i mogućim pogreškama. U ranijim se istraživanjima pretpostavljalo da je ovakva vrsta žaljenja tipična za srednju i kasnu odraslu dob, što objašnjava i relativan nedostatak istraživanja žaljenja tijekom cijelog životnog vijeka (Butler, 1964). S druge strane, kasniji nalazi upućuju na tendenciju pojave žaljenja i u mlađoj odrasloj dobi (Staudinger, 2001), zbog čega su novija istraživanja usmjerena na utvrđivanje osobina iskustva žaljenja tijekom cijele odrasle dobi. Pokazalo se da je u starijoj životnoj dobi intenzitet žaljenja povezan s narušenom dobrobiti i zdravljem, dok ta povezanost izostaje u mlađoj odrasloj dobi. Takvi rezultati objašnjavaju se različitom percepcijom događaja kod osoba različite dobi: mlađi ljudi pretpostavljaju veći broj alternativa i više vremena za ispravljanje pogrešaka, čime se ublažava efekt žaljenja i povećava kvaliteta života. S druge strane, kod starijih osoba izostaje percepcija novih prilika i smatraju da nemaju dovoljno vremena da se one ostvare (Erikson, 1986, prema Juković, 2014). Ipak, konkretna područja žaljenja se u različitim dobnim skupinama uvelike podudaraju. Naime, mlade osobe, kao i osobe srednje i starije životne dobi kao najveće izvore žaljenja navode nedovoljnu posvećenost edukaciji, nedovoljno preuzimanje rizika i premalo kvalitetnog vremena provedenog u krugu obitelji (Kinnier, Metha i McWhirter, 1989). Roesse i Summerville (2005) su na osnovi meta-analize 11 radova iz područja žaljenja utvrdili da se ona najčešće tiču područja obrazovanja, karijere, romantičnih veza, roditeljstva i samopoimanja. U kontekstu spolnih razlika pokazalo se kako žene najviše žale zbog ljubavnih i obiteljskih odnosa, što se može objasniti većom angažiranošću u socijalnim odnosima kod žena nego kod muškaraca, koji s druge strane više žale zbog odluka koje se tiču edukacije i karijere. Kod žena s manje prestižnim zanimanjima također se javljaju žaljenja zbog propuštenih prilika u ovim područjima, dok nezaposlene žene i žene s velikim brojem djece daju prednost obiteljskom životu, čime

kompenziraju eventualne propuste i žaljenje za odlukama vezanim uz poslovnu domenu (Meth i sur., 1989; prema Lacković-Grgin, 2012). Levinson i Levinson (1996) zaključuju da postoje kvalitativne razlike u žaljenju između nezaposlenih žena (domaćica) i žena koje rade. Zaposlene žene zadovoljnije su i manje žale s obzirom na to da sudjeluju u različitim ulogama – ulozi majke i supruge, ali i ulozi poslovne žene. Nezaposlene žene, s druge strane, češće pokazuju nezadovoljstvo i žaljenje za životnim odabirima. Prihvatanje tradicionalne rodne uloge i nepoduzimanje promjena dovodi do intenzivnog žaljenja i ruminacije, koji su povezani sa smanjenom dobrobiti (Stewart i Vandewater, 1999).

Majke djece s teškoćama u razvoju često su primorane prestati raditi ili raditi skraćeno, često poslove koje ih ne zadovoljavaju i ispunjavaju. Uglavnom su one te koje preuzimaju ulogu njegovatelja o djetetu, dok očevi financijski uzdržavaju obitelj (Scott, 2010). Iako niže obrazovane majke djece s teškoćama u razvoju izražavaju žaljenje za propuštenim prilikama za obrazovanjem, nije rijetkost da percipirane gubitke u razvoju na poslovnom planu kompenziraju brigom o djetetu i posvećenosti pružanju kvalitetne njege (Wickham-Searl, 1992). S druge strane, kod majki s naglašenim aspiracijama vezanim uz karijeru javlja se žaljenje, pa i očajavanje zbog odricanja od ciljeva vezanih uz vlastitu karijeru (Scott, 2010).

1.3. Polazište i cilj istraživanja

Majke djece s teškoćama u razvoju skupina su čije su osobine relativno slabo istražene, naročito u Hrvatskoj. S obzirom na rastuću svijest o potrebi spoznavanja ove populacije po pitanju njezinih karakteristika i osobitosti, u ovom istraživanju nastojala su se ispitati specifična obilježja njihovih životnih uloga i način na koji ih percipiraju. Pri tome je osnovni cilj bio ispitati razlike između majki djece s teškoćama u razvoju i kontrolne skupine majki u salijentnosti i zadovoljstvu životnim ulogama, kao i životom općenito, težnji ka postignuću, roditeljskoj samoeфикаsnosti i žaljenju za propuštenim prilikama vezanim uz posao. Dodatno se nastojalo provjeriti kako salijentnost i zadovoljstvo životnim ulogama, težnja ka postignuću i roditeljska samoeфикаsnost doprinose općem

zadovoljstvu životom i žaljenju za odlukama iz poslovne domene. Teorijski poticaj ovom istraživanju su kontradiktorni rezultati stranih istraživanja koja su se bavila provjeravanjem odnosa višestrukih uloga i dobrobiti, odnosno postoje dokazi koji idu u prilog *hipotezi suženja* (negativni učinci višestrukih uloga), kao i *hipotezi proširenja* (pozitivni učinci višestrukih uloga).

2. Problemi i hipoteze

2.1. Problemi

1. Utvrditi razlikuju li se majke djece s teškoćama u razvoju od kontrolne skupine majki čija djeca nemaju te teškoće u:
  - a) salijentnosti uloge majke, radne uloge i uloge korisnice slobodnog vremena;
  - b) zadovoljstvu radnom ulogom, zadovoljstvu ulogom majke i zadovoljstvu životom;
  - c) stupnju težnje ka postignuću;
  - d) roditeljskoj samoefikasnosti;
  - e) žaljenju za propuštenim prilikama vezanim uz posao.
2. Ispitati odnos zadovoljstva radnom ulogom, zadovoljstva ulogom majke i zadovoljstva životom, posebno za skupinu majki djece s teškoćama u razvoju i posebno za kontrolnu skupinu majki.
3. Utvrditi doprinose dobi, obrazovanja, materijalnog statusa, težnje ka postignuću, roditeljske samoefikasnosti, salijentnosti i zadovoljstva životnim ulogama u objašnjenju:
  - a) zadovoljstva životom;
  - b) žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz posao.

2.2. Hipoteze

1. S obzirom na to da se majke djece s teškoćama u razvoju susreću s velikim zahtjevima roditeljske uloge te smanjenom kontrolom nad odlukama vezanim uz posao, za pretpostaviti je:
  - a. da će se kod njih pokazati manja salijentnost radne uloge, kao i uloge korisnice slobodnog vremena, s obzirom na preopterećenost obiteljskim obavezama u odnosu na kontrolnu skupinu. Nisu pretpostavljene značajne razlike u salijentnosti uloge majke između skupina, s obzirom na to da prethodna istraživanja konzistentno ukazuju na obitelj kao faktor koji najviše doprinosi osjećaju smisla u životu u usporedbi sa svim ostalim potencijalnim izvorima te je obiteljska uloga više salijentna od svih ostalih životnih uloga kod majki općenito;
  - b. da će kod majki djece s teškoćama u razvoju biti manje zadovoljstvo radnom ulogom, bilo zbog toga što je ne ostvaruju uopće ili je ne ostvaruju u očekivanoj mjeri zbog povećanih zahtjeva roditeljske uloge. Također se može pretpostaviti da će one biti manje zadovoljne i ulogom majke zbog stresa koji je posljedica zahtjevnosti te uloge te da neće biti razlike u zadovoljstvu životom između majki djece s teškoćama u razvoju i kontrolne skupine majki, jer bez obzira na očekivano niže zadovoljstvo dvjema domenama života, zadovoljstvo životom ne predstavlja sumu zadovoljstava u različitim domenama;
  - c. da će kod majki djece s teškoćama u razvoju, s obzirom da se manje posvećuju poslu i razvoju karijere, biti manja težnja ka postignuću;
  - d. da je unatoč određenim benefitima koje roditeljstvo kod majki djece s razvojnim teškoćama podrazumijeva (jaka povezanost s djetetom, pomoć profesionalnih službi, socijalna podrška) kod majki djece s teškoćama u razvoju niža percipirana roditeljska samoeфикаsnost u odnosu na kontrolnu skupinu zbog svakodnevnih izazova i zadataka koji predstavljaju značajan izvor stresa, a koji je u prethodnim istraživanjima dovođen u vezu s nižom roditeljskom samoeфикаsnosti;

- e. da će majke djece s teškoćama u razvoju pokazivati višu razinu žaljenja zbog odluka u radnoj domeni, s obzirom da one vjerojatno u većoj mjeri zanemaruju radnu domenu zbog specifičnih zahtjeva u okviru obiteljskih uloga.
2. Ukoliko se utvrdi niže zadovoljstvo radnom ulogom i ulogom majke kod majki djece s teškoćama u razvoju, moglo bi se pretpostaviti da će one manje zadovoljstvo u tim domenama života kompenzirati ili segregirati, odnosno očekuju se negativne korelacije ili nepostojanje korelacije između zadovoljstava tim ulogama, kao i zadovoljstva tim ulogama i zadovoljstva životom. S druge strane, očekuje se pozitivna povezanost zadovoljstva ulogom majke, zadovoljstva radnom ulogom i zadovoljstva životom u kontrolnom uzorku majki.
3. U skladu s rezultatima dosadašnjih istraživanja moglo bi se pretpostaviti :
- a. da će bolji materijalni status biti značajan pozitivan prediktor zadovoljstva životom. Isto tako, viši stupanj opće samoeфикаsnosti dovođen je u vezu s većim zadovoljstvom životom tako da se očekuje i značajan doprinos roditeljske samoeфикаsnosti zadovoljstvu životom. Te naposljetku, budući da se u brojnim istraživanjima zadovoljstvo životom tretira kao kompozitna mjera zadovoljstava u različitim domenama života moglo bi se pretpostaviti da će zadovoljstva životnim ulogama kao i salijentnost istih biti značajni prediktori zadovoljstva životom;
  - b. da će stupanj obrazovanja, težnja za postignućem i salijentnost radne uloge biti pozitivni prediktori žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz posao, polazeći od pretpostavke da iz više razine obrazovanja, više težnje ka postignuću i veće važnosti radne uloge proizlaze više aspiracije u radnoj domeni, pa ako su te aspiracije neostvarene izazivaju intenzivnije žaljenje za propuštenim prilikama. Također se pretpostavlja da će zadovoljstvo poslom biti negativan prediktor žaljenja za propuštenim prilikama u radnoj domeni.

3. Metoda

3.1. Sudionice i postupak

Ovdje prikazano istraživanje provedeno je u sklopu šireg istraživanja u kojem je sudjelovalo 840 ispitanica. Upitnik je oglašavan online, putem različitih Facebook grupa, pri čemu su je ukratko objašnjen cilj istraživanja i opisani uvjeti za rješavanje upitnika (naglašeno je da je pristupanje istraživanju namijenjeno majkama djece s teškoćama u razvoju u prvom valu prikupljanja podataka, te majkama djece bez razvojnih teškoća u drugom) te je navedena uputa o načinu ispunjavanja i zajamčena anonimnost odgovora. Dio ispitanica čija su djeca pohađala dječji vrtić Latica ispunio je klasičan oblik upitnika. Majke djece s određenim stupnjem zdravstvenih poteškoća su putem niza pitanja procjenjivale postiže li njihovo dijete slabiji učinak u (pod *slabiji učinak* smatrao se učinak ispod razine očekivane za dob): pamćenju i sposobnosti koncentracije, razumijevanju, učenju i komunikaciji s okolinom (sa mogućim odgovorom "da" ili "ne"). Uz to su navele vrstu zdravstvenih poteškoća (klasifikaciju) ili stanje koje dijete ima i dob djeteta (raspon dobi djeteta bio je od 14 mjeseci do 18 godina). Naposljetku su trebale odgovoriti imaju li formalni status roditelja njegovatelja. Tako je u uzorku majki djece s teškoćama njih samo 23 % imalo status roditelja njegovatelja. U daljnje analize uključene su ispitanice koje su procijenile da njihovo dijete postiže slabiji učinak po pitanju svih navedenih stavki, uz iznimku nekolicine ispitanica koje su niječno odgovorile po pitanju jedne stavke, ali su imale status roditelja njegovatelja. Majke djece bez teškoća u razvoju ovaj su dio pitanja preskakale. Nakon formiranja ovog poduzorka formiran je kontrolni uzorak ispitanica izjednačen s prvim prema relevantnim sociodemografskim karakteristikama (dob, školska sprema, materijalno stanje, romantični status, broj djece te radni status). Tako je konačan broj sudionica u ovom istraživanju iznosio 196 (od čega je sudjelovalo 97 majki djece s teškoćama u razvoju, prosječne dobi 36.22 godine, SD=5.7, te 99 majki djece tipičnog razvoja, odnosno djece kojoj prethodno nisu utvrđene ozbiljnije zdravstvene poteškoće, prosječne dobi 35.48 godina, SD=5.11). Najveći dio sudionica ispunio je internetsku verziju upitnika putem Facebook društvene mreže (N=176), a manji dio klasični oblik upitnika (sudionice čija su djeca pohađala dječji vrtić "Latica", N=20).

Zdravstvene poteškoće i stanja djece o kojima su ispitanice izvještavale uključivale su usporen psihomotorički razvoj, intelektualnu invalidnost, poremećaje iz autističnog spektra, sindrome kromosomskih delecija, teškoće govora, razumijevanja i komunikacije, poteškoće senzorne integracije, distoni sindrom, cerebralnu paralizu, Di Georgov sindrom, mitohondriopatije te epilepsiju povezanu s intelektualnim poteškoćama. Većina majki izvještavala je o višestrukim zdravstvenim teškoćama djeteta. Sve su ispitanice ispunjavale sljedeće upitnike: Upitnik sociodemografskih karakteristika i karakteristika djeteta, modificiranu verziju Skale težnje k postignuću (Nikolić, Pavela i Šimić, 2014), Skalu roditeljske samoefikasnosti (Keresteš, Brković i Jagodić, 2011), modificiranu verziju S-upitnika salijentnosti uloga (Šverko, Babarović, Černja, Lučić i Kurečić (2015), Skale zadovoljstva životom, majčinskom i radnom ulogom te modificiranu verziju Skale žaljenja (*Regret scale*; Schwartz i sur., 2002).

Provjera izjednačenosti dviju skupina u relevantnim sociodemografskim karakteristikama prikazana je u Tablicama 1 i 2.

3.2. Mjerni instrumenti

- *Upitnik sociodemografskih karakteristika i karakteristika djeteta*

Upitnikom sociodemografskih karakteristika i karakteristika djeteta, konstruiranom u sklopu ovog istraživanja, nastojale su se obuhvatiti sve relevantne informacije o sudionicama koje se tiču osnovnih sociodemografskih podataka (dobi, školske spreme, materijalnog stanja, romantičnog statusa te broja djece) kao i podataka vezanih uz zdravstveno stanje njihove djece s teškoćama u razvoju (opis i klasifikacija poteškoća, dob djeteta, aktivnosti u kojima dijete postiže slabiji učinak, odnosno učinak ispod razine očekivane za dob djeteta te imaju li majke status roditelja njegovatelja). Majke su se također izjašnjavale u svom radnom statusu (odabirom jedne od 4 ponuđenih opcija (opisane u Tablici 1) – npr. "*Radila-trenutno ne radim*"; "*Radim-i želim raditi do daljnjega*").

- *Modificirana verzija S-upitnika salijentnosti uloga* (Šverko, Vizek Vidović, Kulenović i Jerneić, 1984)

S-upitnik salijentnosti uloga (Salience Inventory, SI) mjera je istaknutosti 5 životnih uloga (uloge učenika, radnika, domaćina, građanina te korisnika slobodnog vremena) razvijena u okviru međunarodnog projekta "Istraživanje važnosti rada u životu pojedinca" (*Work Importance Study, WIS*; Super i Šverko, 1995). Hrvatska verzija upitnika, poput ostalih nacionalnih verzija, sadrži 3 podljestvice kojima se procjenjuju tri segmenta salijentnosti uloga: podljestvicu sudjelovanja, gdje ispitanik procjenjuje vrijeme i napor koji ulaže u određenu aktivnost vezanu za ulogu; podljestvicu posvećenosti, kojom se procjenjuje važnost koju ispitanik pridaje uspješnosti u određenoj ulozi; te podljestvicu očekivanja ispunjenja vrijednosti, kojom se procjenjuje mogućnost za ostvarenje različitih vrijednosti koje vide u svakoj od uloga. Originalna se verzija upitnika sastoji od 200 čestica, kojima se mjeri percepcija svake od 5 uloga na 3 podljestvice (podljestvice sudjelovanja i posvećenosti broje 10, a podljestvica očekivanja ispunjenja vrijednosti 20 čestica). Ispitanici daju procjene na skali od 5 uporišnih točaka. U ovom istraživanju korištena je skraćena verzija upitnika (Marenić, 2017), iz koje se koristila po jedna od čestica iz svake podljestvice (za ulogu obitelj i dom ($\alpha=.941$); radnu ulogu ($\alpha=.906$) te ulogu slobodno vrijeme ($\alpha=.878$)) koje su pokazale najveću saturaciju očekivanim faktorima (Šverko, Babarović, Černja, Lučić i Kurečić, 2015). Za podljestvicu sudjelovanja uzeta je čestica "*Ulažem trud i vrijeme u...*"; za podljestvicu posvećenosti "*Veoma mi je stalo da budem aktivna u...*"; te za podljestvicu očekivanja ispunjenja vrijednosti "*Ostvarujem težnju da postignem nešto vrijedno u...*" kojima se mjerila percepcija triju uloga: majke, radne uloge i korisnice slobodnog vremena. Za svaku od čestica ispitanice su davale procjene na skali od pet stupnjeva (od 1- uopće se ne odnosi na mene, do 5- u potpunosti se odnosi na mene) za svaku od tri uloge. Cronbach alpha koeficijenti unutarnje konzistencije na uzorku u ovom istraživanju iznosili su 0.62 za ulogu majke, 0.84 za radnu ulogu te 0.70 za ulogu korisnice slobodnog vremena. Unatoč tome što je koeficijent unutarnje konzistencije za ulogu majke bio niži od 0.70, smatralo se opravdanim zadržati subskalu u daljnjim analizama s obzirom na malen broj čestica u subskali i njihovu primjerenu međusobnu povezanost (Hair,

Anderson, Tatham i Black, 2006). Tako se konačna modificirana verzija upitnika u ovom istraživanju sastojala od ukupno 9 čestica (Tablica 1 u Prilogu) te je potvrđena očekivana faktorska struktura.

- *Skala zadovoljstva životom, ulogom majke i radnom ulogom*

Mjerenje zadovoljstva životom, kao i radnom ulogom i ulogom majke pomoću jedne čestice pokazalo se opravdanim, budući da su takvi instrumenti pokazali zadovoljavajuću kriterijsku valjanost u usporedbi s instrumentima s više čestica (Cheung i Lucas, 2014; Nakata, Irie i Takahashi, 2013; Stewart i Ware, 1992). Stoga su, s navedenim polazište, za ovo istraživanje konstruirane tri čestice kojima se procjenjivalo zadovoljstvo životom, majčinskom te radnom ulogom u odnosu na vlastita očekivanja ("*Zadovoljna sam uspjehom na poslovnom planu (u odnosu na vlastita očekivanja)*"); "*Zadovoljna sam uspjehom sebe kao majke (u odnosu na vlastita očekivanja)*"; "*Zadovoljna sam životom (u odnosu na vlastita očekivanja)*").

- *Modificirana verzija Skale težnje k postignuću* (Nikolić, Pavela i Šimić, 2014)

Skala težnje k postignuću skala je O'Neilovog Upitnika konflikta rodne uloge (O'Neil, Helms, Gable, Laurence i Wrightsman, 1986), koji se ukupno sastoji od 37 čestica. Subskala težnje k postignuću originalno se sastoji od 13 čestica za koje ispitanici daju procjene u rasponu od 5 stupnjeva (od 1- uopće se ne slažem, do 5- u potpunosti se slažem). Ukupan rezultat dobiva se zbrajanjem procjena na svakoj od čestica, pri čemu mogući raspon rezultata iznosi od 13 do 65. Primjer čestice je "*Najbolji način za uspjeh je natjecanje s drugima*".

Skalu težnje k postignuću prevele su i adaptirale Nikolić i sur. (2014). Hrvatska verzija validirana je na prigodnom uzorku od 1070 ispitanika, od čega 535 žena i 535 muškaraca. Faktorskom analizom metodom glavnih komponenata utvrđena je jednofaktorska struktura skale, te je utvrđena zadovoljavajuća pouzdanost skale tipa Cronbach alfa (0.87).

Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alfa koeficijent) u ovom istraživanju iznosila je $\alpha=0.86$.

- *Modificirana verzija Skale žaljenja (Regret scale; Schwartz, Ward, Monterosso, Lyubomirsky, White i Lehman, 2002)*

Skala žaljenja (*Regret scale; Schwartz i sur., 2002*) namijenjena je procjenjivanju sklonosti žaljenja nakon donesene odluke. Originalno se sastoji od 5 čestica (npr. "*Uvijek kad donesem neku odluku, razmišljam o tome što bi se dogodilo da sam napravio drugačiji odabir*"), pri čemu se posljednja čestica obrnuto boduje ("*Jednom kad donesem odluku, više se ne osvrćem natrag*"). Ispitanici daju procjene na skali od 5 stupnjeva (od 1- uopće se ne odnosi na mene, do 5- u potpunosti se odnosi na mene). Veći ukupan rezultat upućuje na veću sklonost žaljenju. Za potrebe ovog istraživanja korišten je hrvatski prijevod (Juković, 2014; $\alpha=0.66$) te je skala modificirana tako da su čestice oblikovane na način da se njima procjenjuje žaljenje vezane uz odluke iz radne domene (npr. "*Kad sam donijela važnu odluku vezanu uz moj poslovni život (npr. dala otkaz), razmišljala sam o tome što bi se dogodilo da sam napravila drugačiji odabir*"). Provedbom eksploratorne faktorske analize metodom zajedničkih faktora replicirano je jednofaktorsko rješenje (Tablica 2. u Prilogu). Sve su se čestice, osim pete ("*Bila sam prisiljena odabrati između određenih važnih odluka vezanih uz moj poslovni život. Odabrala sam i više ne razmišljam o tome*"), grupirale oko dobivenog faktora, zbog čega je peta čestica izbačena iz daljnjih analiza. Preostale četiri čestice pokazale su zadovoljavajuće zasićenosti faktorom, kojim je objašnjeno 51.57 % varijance manifestnih varijabli. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije iznosila je 0.82.

- *Skala roditeljske samoefikasnosti (Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2011)*

Roditeljska samoefikasnost mjerena je subskalom iz Skale roditeljske kompetentnosti (Keresteš i sur., 2011), koja je konstruirana na temelju sličnih skala stranih autora (npr. *Parenting Sense of Competence Scale*, Johnston i Mash (1989) i *Parental Locus of Control*

Scale, Campis, Lyman i Prentice-Dunn (1986)). Sastoji se od 12 tvrdnji za koje ispitanici daju procjene na skali od 4 stupnja (od 1- uopće se ne slažem, do 4- u potpunosti se slažem). Faktorskom analizom utvrđena su tri faktora koja sačinjavaju strukturu skale. Uz subskele *Roditeljski internalni lokus kontrole* i *Roditeljski eksternalni lokus kontrole*, izdvojila se i subskala *Roditeljska samoefikasnost*. Sastoji se od 5 čestica (npr. "Uvjerena sam da imam sve sposobnosti i kvalitete da budem dobar roditelj"; "Većinu problema koje imam s djetetom mogu lako riješiti"). Konačan rezultat za svaku subskalu određuje se kao prosjek procjena čestica iz pripadajuće subskele. Subskala roditeljske samoefikasnosti pokazala je zadovoljavajuću pouzdanost u prethodnim istraživanjima (Cronbach alfa koeficijent iznosio je 0.76 za majke i 0.81 za očeve (Keresteš i sur., 2011)), u ovom istraživanju na cjelokupnome uzorku majki iznosio je 0.72.

4. Rezultati

Prije nego se pristupilo analizi rezultata, a kako bi se odgovorilo na postavljene probleme, provjerila se izjednačenost dviju skupina po nekim relevantnim sociodemografskim varijablama (Tablica 1).

Tablica 1 Deskriptivni parametri sociodemografskih karakteristika majki djece s teškoćama u razvoju (N=97) i kontrolne skupine majki (N=99)

	Majke djece s teškoćama u razvoju		Kontrolna skupina majki		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Dob	36.23	5.7	35.48	5.11	0,96	194	,338

		Majke djece s teškoćama u razvoju	Kontrolna skupina majki	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
		frekvencija	frekvencija			
Školska sprema	Srednja	53	48	1,48	2	,477
	Viša	7	12			
	Visoka	37	39			
Materijalno stanje	Lošije od pros.	6	5	0,22	2	,895
	Prosječno	56	60			
	Bolje od pros.	35	34			
Bračni status	Samac	4	7	2,21	2	,331
	Izvanbračna z.	12	7			
	Bračna z.	81	85			
Broj djece	1	25	39	5,70	3	,127
	2	51	38			
	3	16	19			
	Više od 4	5	3			
Radni status	Radila, sada ne	44	45	0,59	3	,899
	Ne radim, a želim	11	10			
	Radim i želim	35	39			
	Radim jer moram	7	5			

Prije daljnje analize rezultata izračunati su osnovni deskriptivni parametri ispitivanih varijabli i provjereni uvjeti za parametrijske obrade (normalnost i oblik distribucije) posebno za skupinu majki djece s teškoćama u razvoju i posebno za kontrolnu skupinu majki.

Tablica 2 Osnovni deskriptivni podaci ispitivanih varijabli na uzorku majki djece s teškoćama u razvoju (N=97) i kontrolne skupine majki (N=99)

Varijabla	Majke djece s teškoćama u razvoju							Kontrolna skupina majki						
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>SI</i>	<i>KI</i>	<i>K-S</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>SI</i>	<i>KI</i>	<i>K-S</i>
Težnja ka postignuću	21.91	8.22	10	43	0.49 (0.25)	-0.66 (0.49)	<i>p</i> <.10	26.21	8.13	11	47	0.08 (0.24)	-0.65 (0.48)	<i>p</i> >.20
Rod. samoeфикаsnost	12.81	2.17	7.2	16.8	-0.41 (0.25)	-0.40 (0.49)	<i>p</i> <.10	13.53	2.22	7.2	16.8	-0.44 (0.24)	-0.34 (0.48)	<i>p</i> <.20
Zadovoljstvo radnom ulogom	2.91	1.46	1	5	0.00 (0.25)	-1.32 (0.49)	<i>p</i> <.01**	3.11	1.33	1	5	-0.29 (0.24)	-0.99 (0.48)	<i>p</i> <.01**
Zadovoljstvo ulogom majke	3.75	0.90	1	5	-0.27 (0.25)	-0.27 (0.49)	<i>p</i> <.01**	4.20	0.69	3	5	-0.30 (0.24)	-0.81 (0.48)	<i>p</i> <.01**
Zadovoljstvo životom	3.42	1.08	1	5	-0.36 (0.25)	-0.40 (0.49)	<i>p</i> <.01**	3.85	0.91	1	5	-0.28 (0.24)	-0.41 (0.48)	<i>p</i> <.01**
Salijentnost uloge "slobodno vrijeme"	10.02	2.59	3	15	-0.03 (0.25)	-0.49 (0.49)	<i>p</i> >.20	11.22	2.44	3	15	-0.36 (0.24)	0.40 (0.48)	<i>p</i> <.15
Salijentnost radne uloge	7.51	3.32	3	15	0.28 (0.25)	-1.11 (0.49)	<i>p</i> <.15	9.19	3.19	3	15	-0.29 (0.24)	-0.53 (0.48)	<i>p</i> <.05*
Salijentnost uloge "majka"	13.66	1.60	8	15	-1.37 (0.25)	1.62 (0.49)	<i>p</i> <.01**	13.95	1.26	9	15	-1.23 (0.24)	1.44 (0.48)	<i>p</i> <.01**
Žaljenje (posao)	10.3	4.33	4	20	0.40 (0.25)	-0.76 (0.49)	<i>p</i> <.15	12.11	4.58	4	20	0.00 (0.24)	-1.00 (0.48)	<i>p</i> <.20

Legenda- *SI*- indeks asimetrije; *KI* – indeks spljoštenosti; *K-S* – Kolmogorov – Smirnovljev test

Analizom deskriptivnih podataka ispitivanih varijabli na obje skupine ispitanica utvrđena su značajna odstupanja od normalne distribucije (Kolmogorov – Smirnovljevi test) kod varijabli zadovoljstvo radnom ulogom, zadovoljstvo ulogom majke, zadovoljstvo životom, salijentnost uloge "majka" te salijentnost radne uloge (samo kod kontrolne skupine). Budući da su indeksi asimetrije i spljoštenosti tih varijabli u okvirima prihvatljivih vrijednosti, smatralo se opravdanim korištenje parametrijskih testova u daljnjim analizama.

Kako bi se odgovorilo na prvi problem analizirane su eventualne razlike u salijentnosti triju životnih uloga (radne uloge, uloge korisnice slobodnog vremena i uloge majke), zadovoljstvu radnom ulogom, ulogom majke i zadovoljstvu životom, težnji ka postignuću, roditeljskoj samoefikasnosti te žaljenju za propuštenim prilikama vezanim uz posao između dvaju skupina (t-testovi za nezavisne uzorke). Utvrđena je statistički značajna razlika u salijentnosti radne uloge između majki djece s teškoćama u razvoju i kontrolne skupine, pri čemu je salijentnost radne uloge manja kod majki djece s teškoćama u razvoju. Majkama djece s teškoćama u razvoju je manje salijentna uloga korisnice slobodnog vremena nego kontrolnoj skupini majki, dok se skupine nisu razlikovale po salijentnosti uloge majke. Utvrđena je statistički značajna razlika između skupina u zadovoljstvu majčinskom ulogom, pri čemu su majke djece s teškoćama u razvoju, kao što se i pretpostavilo, pokazale značajno niže zadovoljstvo u odnosu na kontrolnu skupinu. Suprotno početnoj pretpostavci, nije utvrđena statistički značajna razlika između majki djece s teškoćama u razvoju i kontrolne skupine u zadovoljstvu radnom ulogom. Također se, suprotno očekivanom, pokazalo niže zadovoljstvo životom kod majki djece s teškoćama u razvoju.

Dobivena je statistički značajna razlika u težnji ka postignuću, roditeljskoj samoefikasnosti i žaljenju za propuštenim prilikama vezanim uz posao između majki djece s teškoćama u razvoju i kontrolne skupine, pri čemu su majke djece s teškoćama u razvoju pokazale značajno manju težnju ka postignuću i roditeljsku samoefikasnost, kao i manje žaljenje za propuštenim prilikama vezanim uz posao od majki iz kontrolne skupine (Tablica 3).

Tablica 3 Rezultati testiranja razlika u salijentnosti životnih uloga, zadovoljstvu ulogom majke, radnom ulogom i zadovoljstvu životom, težnje ka postignuću, roditeljske samoefikasnosti i žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz posao između skupine majki djece s teškoćama u razvoju (N=97) i kontrolne skupine (N=99)

	Majke djece s teškoćama u raz.		Kontr. skupina		<i>t-test</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Sal. radne ul.	7.51	3.32	9.19	3.19	-3.63	194	.00**
Sal. slobodno vr.	10.02	2.59	11.22	2.44	-3.35	194	.00**
Sal. ul. majke	13.69	1.60	13.97	1.26	-1.41	194	.16
Zad. ulogom majke	3.75	0.90	4.21	0.69	-4.01	194	.00**
Zad. radnom ulogom	2.91	1.46	3.11	1.33	-1.03	194	.31
Zadovoljstvo životom	3.42	1.08	3.85	0.91	-2.99	194	.003**
Žaljenje (posao)	10.3	4.33	12.11	4.58	-2.85	194	.005**
Težnja ka postignuću	21.91	8.22	26.21	8.13	-3.69	194	.00**
Rod. samoefikasnost	12.81	2.17	13.53	2.22	-2.27	194	.02*

* $p < .05$ ** $p < .01$

Kako bi se dao odgovor na drugi problem, odnosno kako bi se utvrdio odnos zadovoljstva ulogom majke, zadovoljstva radnom ulogom i zadovoljstva životom, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije, posebno za svaku skupinu. Utvrđena je značajna pozitivna povezanost između zadovoljstva ulogom majke i zadovoljstva radnom ulogom kod majki djece iz kontrolne skupine ($r_{(97)}=.23$; $p < .05$). Međutim, kod skupine majki djece s teškoćama u razvoju nije utvrđena značajna povezanost. Također se pokazala značajna pozitivna povezanost između zadovoljstva ulogom majke i zadovoljstva životom kod skupine majki djece s teškoćama u razvoju ($r_{(95)}=.51$; $p < .01$) i kod kontrolne skupine ($r_{(97)}=.30$; $p < .01$), kao i između zadovoljstva radnom ulogom i zadovoljstva životom, pri čemu su povezanosti iznosile $r_{(95)}=.36$ za skupinu majki djece s teškoćama u razvoju i $r_{(97)}=.43$ za kontrolnu skupinu ($p < .01$). Rezultati su prikazani u Tablici 3 i Tablici 4 u Prilogu.

Naposljetku, kako bi se utvrdili relativni doprinosi ispitivanih sociodemografskih varijabli, težnje ka postignuću, roditeljske samoefikasnosti, salijentnosti i zadovoljstva životnim ulogama u objašnjenju zadovoljstva životom i žaljenja za propuštenim prilikama u radnoj domeni, provedene su hijerarhijske regresijske analize. Na cjelokupnom uzorku. Naime, najprije su provedene zasebne regresijske analize za skupinu majki djece s teškoćama u razvoju i za kontrolnu skupinu majki (U Prilogu, Tablice 6-7), međutim u navedenim analizama prisutan je problem velikog broja prediktora i relativno malog broja ispitanica, što povećava kumulativnu pogrešku vezanu uz slučajno dobivene korelacijske koeficijente, stoga su regresijske analize rađene na cijelom uzorku.

U prvom koraku hijerarhijske regresijske analize uveden je set sociodemografskih varijabli (dob, stručna sprema, materijalni status i broj djece), od kojih je materijalni status ispitanica ostvario značajan i pozitivan doprinos zadovoljstvu životom (Tablica 4), čime je objašnjeno 7.1 % varijance zadovoljstva životom. U drugom koraku kao prediktori zadovoljstva životom uključene su težnja ka postignuću i roditeljska samoefikasnost, koje nisu doprinijele značajno objašnjenju varijance zadovoljstva životom. Uvođenjem salijentnosti životnih uloga kao trećeg bloka varijabli objašnjeno je dodatnih 15 % varijance zadovoljstva životom i to prvenstveno zbog značajnog pozitivnog doprinosa salijentnosti uloge korisnice slobodnog vremena. Uvođenjem četvrtog bloka varijabli žaljenja za propuštenim prilikama u radnoj domeni i zadovoljstava ulogom majke i radnom ulogom u regresijsku analizu dodatno se za 15.1 % povećala objašnjena varijanca zadovoljstva životom, naime zadovoljstvo radnom ulogom i ulogom majke pozitivno značajno doprinose objašnjenju zadovoljstva životom. Naposljetku svi prediktori zajedno objašnjavaju 37.9 % varijance zadovoljstva životom, pri čemu su u zadnjem koraku ostala četiri značajna prediktora: materijalno stanje, salijentnost uloge korisnice slobodnog vremena i zadovoljstvo ulogom majke i radnom ulogom.

Tablica 4 Rezultati hijerarhijske regresijske analize sa sociodemografskim varijablama, težnjom ka postignuću, roditeljskom samoeфикасноsti, salijentnosti i zadovoljstvima životnim ulogama te žaljenjem za propuštenim prilikama u radnoj domeni kao prediktorima i zadovoljstvom životom kao kriterijem na cjelokupnom uzorku (N=196)

	I. korak			II. korak			III. korak			IV. korak		
	R=,300 R²_{adj.} = ,071 F(4,190)= 4,686; p=.001			R= .341 R²_{adj.} = .088 F(6,188)=4.11; p=.001			R= .516 R²_{adj.} = .230 F(9,185)=7.44; p=.000			R= .646 R²_{adj.} = .379 F(12,182)=10.85; p=.000		
				$\Delta R^2=.026$ F=2,79 p=.064			$\Delta R^2=.150$ F=12.58 p=.000			$\Delta R^2=.151$ F=15.74 p=.000		
Prediktori	β	t(190)	p	β	t(188)	p	β	t (185)	p	β	t (137)	p
Dob	-0.032	-0.46	.648	-0.023	-0.33	.741	0.005	-0.07	.942	-0.053	-0.93	.354
Obrazovanje	-0.116	-1.68	.094	-0.098	-1.41	.159	0,110	-1.67	.097	-0.074	-1.23	.220
Materijalno stanje	0.291	4.25	.000**	0.295	4.34	.000**	0.236	3.72	.000**	0.238	4.15	.000**
Broj djece	0.039	0.57	.567	0.053	0.78	.435	0.064	1.01	.312	0.060	1.07	.288
Težnja ka postignuću				-0.065	-0.99	.326	-0.072	-1.14	.257	-0,049	-0.80	.426
Roditeljska samoeфикасноst				0.143	2.17	.031	0.105	1.65	.102	-0.008	-0.14	.893
Salijentost-slobodno vrijeme							0.322	4.67	.000**	0.234	3.68	.000**
Salijentnost-radna uloga							0.127	1.77	.078	0.028	0.39	.700
Salijentnost-uloga majke							-0.045	-0.67	.503	-0.095	-1.56	.121
Zadovoljstvo radnom ulogom										0.338	5.33	.000**
Žaljenje za propuštenim prilikama u radnoj domeni										-0.012	-0.20	.845
Zadovoljstvo ulogom majke										0.211	3.28	.001**

**p<.01

Tablica 5 Rezultati hijerarhijske regresijske analize sa sociodemografskim varijablama, težnjom ka postignuću, roditeljskom samoefikasnosti, salijentnosti životnih uloga, zadovoljstvom ulogom majke, radnom ulogom i životom kao prediktorima i žaljenjem za propuštenim prilikama vezanim uz posao kao kriterijem na cjelokupnom uzorku (N=196)

	I. korak			II. korak			III. korak			IV. korak		
	R=.194 R ² _{adj.} = .017 F(4,190)= 1,856 p=.120			R= .444 R ² _{adj.} = .171 F(6,188)=7.67; p=.000 ΔR ² =.159 F=18,67 p=.000			R= .451 R ² _{adj.} = .165 F(9,185)=5.26; p=.000 ΔR ² =.007 F=0.51 p=.679			R= .510 R ² _{adj.} = .211 F(12,182)=5.32; p=.000 ΔR ² =.056 F=4.61 p=.004		
Prediktori	β	t(190)	p	β	t(188)	p	β	t (185)	p	β	t (137)	p
Dob	0.001	0.01	.990	0.003	0.05	.963	0.011	0.17	.869	0.043	0.66	.509
Obrazovanje	0.178	2.51	.013*	0.140	2.14	.034*	0.124	1.80	.074	0.108	1.60	.112
Materijalno stanje	-0.031	-0.45	.656	-0.061	-0.94	.349	-0.075	-1.14	.258	-0.065	-0.97	.334
Broj djece	0.065	0.93	.355	0.046	0.71	.481	0.050	0.77	.443	0.059	0.92	.358
Težnja ka postignuću				0.383	6.08	.000**	0.368	5.58	.000**	0.350	5,42	.000**
Roditeljska samoefikasnost				0.032	0.50	.617	0.019	0.28	.778	0.076	1.13	.260
Salijentost-slobodno vrijeme							0.005	0.07	.945	0.049	0.67	.503
Salijentnost-radna uloga							0.079	1.05	.294	0.174	2.18	.030*
Salijentnost-uloga majke							0.022	0.32	.750	0.036	0.53	.599
Zadovoljstvo radnom ulogom										-0.200	-2.74	.007**
Zadovoljstvo ulogom majke										-0.132	-1.74	.083
Zadovoljstvo životom										-0.015	-0.19	.848

*p<.05

**p<.01

Rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize pokazuju da sociodemografske varijable uvedene u prvom koraku ne doprinose značajno objašnjenju žaljenja za propuštenim prilikama u radnoj domeni. U drugom koraku regresijske analize, uvođenjem težnje ka postignuću i roditeljske samoefikasnosti u analizu, postotak objašnjene varijance se značajno povećao za 15.9 %, a značajni prediktori su težnja ka postignuću i obrazovanje majke. Uvođenjem salijentnosti životnih uloga kao trećeg bloka varijabli ne povećava se značajno objašnjena varijanca žaljenja za propuštenim prilikama u radnoj domeni, a obrazovanje majke postaje neznačajnim prediktorom. Naposljetku, uvođenjem zadovoljstava radnom ulogom, ulogom majke i životom kao četvrtog bloka varijabli objašnjeno je dodatnih 5.6 % varijance kriterija. Pritom se pokazalo da od ispitivanih zadovoljstava samo zadovoljstvo radnom ulogom značajno doprinosi objašnjenju kriterija. Osim toga, uvođenjem četvrtog bloka varijabli u analizu, salijentnost radne uloge je postao značajan prediktor žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz radnu domenu. Kao što se može vidjeti iz Tablice 5, u posljednjem koraku regresijske analize ostala su tri značajna prediktora žaljenja za propuštenim prilikama u radnoj domeni: težnja ka postignuću i salijentnost radne uloge kao pozitivni prediktori i zadovoljstvo radnom ulogom kao negativan prediktor. Svim korištenim varijablama je objašnjeno ukupno 21.1 % varijance žaljenja.

5. Rasprava

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je prvenstveno utvrditi razlikuju li se majke djece s teškoćama u razvoju u nekim aspektima percepcije (salijentnost, zadovoljstvo, samoefikasnost, težnja ka postignuću, žaljenje za propuštenim prilikama vezanim uz posao) svoje roditeljske i radne domene od ekvivalentnog uzorka majki čija djeca nemaju razvojnih problema. Također se pokušao utvrditi doprinos salijentnosti i zadovoljstva životnim ulogama, težnje ka postignuću i roditeljske samoefikasnosti u objašnjenju zadovoljstva životom i žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz posao.

Analizom rezultata (Tablica 3) utvrđene su statistički značajne razlike između majki djece s teškoćama u razvoju i kontrolne skupine majki po pitanju salijentnosti radne uloge i uloge korisnice slobodnog vremena. Kod majki djece s teškoćama u razvoju obje su uloge manje izražene u odnosu na majke iz kontrolne skupine, što je u skladu s polazišnom pretpostavkom. Unatoč pozitivnim učincima koje sudjelovanje u svijetu rada ima na opću dobrobit, samopouzdanje i psihološko zdravlje (Broberg i Hwang, 2007), takve su majke primorane većinu svog vremena i resursa posvetiti njezi djeteta, zbog čega je posao niže na ljestvici njihovih prioriteta. Objašnjenje koje se odnosi na prilagodbu zahtjevima uloge majke smanjenjem izraženosti (salijentnosti) koje žene pridaju radnoj ulozi (Katz-Wise, Priess i Hyde, 2010) u skladu je s rezultatima ovog istraživanja. Naime, moguće je da početna prilagodba na tranziciju u roditeljstvo koje najčešće prati smanjena salijentnost radne, a povećavanje roditeljske uloge, kod ovih majki ostaje konstanta, zbog povećanih zahtjeva u okviru roditeljske uloge tijekom odrastanja djeteta. Međutim, također je moguće da je umanjivanje važnosti radne uloge kod njih posljedica svojevrsnog obrambenog mehanizma koji za cilj ima smanjenje disonance između želje da se posvete vlastitoj karijeri i mogućnosti da tu želju i ostvare. Povećani zahtjevi, odnosno potreba da ulažu više vremena i energije u roditeljskoj domeni smanjuju preostalo vrijeme i energiju koju mogu uložiti u svoje slobodno vrijeme, što rezultira ograničenjem resursa i energije koje ulažu u vlastito zadovoljstvo i samovoljno odabrane aktivnosti. Iako je odgoj djeteta s teškoćama u razvoju razmjerno sličan odgoju djeteta bez istih teškoća u smislu ograničenosti slobodnog vremena, promjena u tipu slobodnih aktivnosti, pojačanog planiranja aktivnosti i promjenama u socijalnim odnosima, roditelji ove djece se ipak svakodnevno susreću s brojnim izazovima i nepoznicama, pa je intenzitet efekta tih prilagodbi mnogo jači

(O'Mullan Wayne i Krishnagiri, 2005). Dunn i Strain (2001) navode razloge zbog kojih roditelji-njegovatelji smanjuju sudjelovanje u slobodnim aktivnostima ili čak prestaju s njima: nedostatak resursa, informacija i novca, sužen krug prijatelja, loše zdravlje, umor, nedostatak vremena zbog pružanja njege djetetu, nedostatak vremena zbog posla, previše stresa, nedostatak interesa te nedostatak percipirane slobode. Kombinacija više životnih uloga u životu pojedinca te ostvarenje percipiranog uspjeha u svakoj od njih temelj je za psihološko zdravlje, što upućuje na važnost sudjelovanja u radnoj ulozi i ulozi korisnika slobodnog vremena kao temelja dobrobiti (Kagan i sur., 2000). Traženje veće socijalne podrške od strane okoline, neformalna (pomoć od obitelji, prijatelja i kolega) i formalna (učitelji, rehabilitatori, psiholozi i socijalni radnici) pokazala se kao djelotvorna strategija u prilagodbi i boljem funkcioniranju roditelja, što naposljetku pomaže u organizaciji vremena i rasporedu svakodnevnih aktivnosti, čime se doprinosi mogućnosti provođenja kvalitetno koncipiranog slobodnog vremena. Efektivnima u te svrhe su se pokazale i različite inkluzivne aktivnosti slobodnog vremena za djecu, pri čemu je njihov program posebno prilagođen potrebama svakog djeteta. To mogu biti različite prilagođene radionice, sekcije, sportski, plesni i glazbeni klubovi (Opačak, 2010), a posebno su se korisnima pokazali inovativni edukativni programi za djecu s multiplim teškoćama u razvoju, koji im omogućuju sudjelovanje u iskustvenom učenju u poticajnom okruženju na otvorenom te druženje s vršnjacima, po posebno prilagođenom programu. Takav je program prvi put organiziran u sklopu Campa Koinonia u SAD-u 1977. godine (Kiernozeck, 2015). U Hrvatskoj je sve više prepoznata važnost nuđenja ovakvog sadržaja te je u siječnju 2018. prvi put organiziran Sportski kamp za djecu s poteškoćama u razvoju. Ipak, mali broj sportskih klubova organizira programe sportova za djecu s invaliditetom. Važno je prepoznati ovakav tip aktivnosti kao poticajan i koristan za razvoj dobrobiti i samopouzdanje ove djece, ali i kao pružanje više slobodnog vremena njihovim roditeljima, koji bi se za vrijeme djetetova pohađanja programa mogli više posvetiti sebi i svojim interesima i hobijima. Manjak dostupnosti istog povlači pitanje nedostataka u socijalnoj politici, što zahtijeva promjenu u propisima i njihovu konzistentnu primjenu. Također, adaptivno korištenje suočavanja usmjerenog na problem i emocije može pridonijeti manjem osjećaju opterećenja i boljoj organizaciji vremena, zbog čega je nužno majkama djece s teškoćama u razvoju pružiti podršku i edukaciju o tim strategijama.

Kao što se i pretpostavilo, majke djece s i bez teškoća u razvoju ne razlikuju se u stupnju salijentnosti uloge majke. Ispitanice iz obje skupine smatrale su ulogu majke važnijom od radne uloge i uloge korisnice slobodnog vremena. Rezultati su u skladu s podacima iz literature, prema kojima je vrijednost majčinstva i obitelji naglašenija i važnija od svih ostalih životnih vrijednosti. Iako je Hrvatska zemlja koja je prošla brojne promjene po pitanju političkih, ekonomskih i kulturnih aspekata u posljednja dva desetljeća, obitelj je kod nas još uvijek najistaknutija vrijednost (Janković, Berc i Blažeka, 2004). Dobiveni rezultati također su u skladu s postavljenom hipotezom i podacima iz studija koje upućuju na prominentnu zastupljenost tradicionalnih i obiteljskih vrijednosti u Hrvatskoj.

Kada je riječ o zadovoljstvu različitim domenama života, evidentno je kako su majke djece s teškoćama u razvoju pokazale niže zadovoljstvo ulogom majke. Rezultati idu u prilog polazišne pretpostavke ovog istraživanja, prema kojoj su majke djece s teškoćama u razvoju više opterećene roditeljskim obavezama te su pod većim stresom zbog istih (Lau i Peterson, 2011), a roditeljski stres pokazao se snažnim prediktorom sniženog zadovoljstva roditeljskom ulogom (Hassall, Rose i McDonald, 2005). Iako se u prethodnim analizama u istraživanju pokazalo kako ispitanice pridaju značajnu važnost ulozi sebe kao majke, čini se da centralnost uloge ne implicira nužno i zadovoljstvo istom. Međutim, važno metodološko pitanje koje treba uzeti u obzir jest kako su majke interpretirale zadano pitanje o zadovoljstvu uspjehom sebe kao majke; odnosno moguće je da su se usredotočile više na procjenu vlastite kompetentnosti, a manje na zadovoljstvo s odnosom s djetetom.

Nisu pronađene značajne razlike po pitanju zadovoljstva radnom ulogom između majki djece s teškoćama u razvoju i kontrolne skupine majki, što nije u skladu s polazišnom hipotezom. Pretpostavljeno je kako će majke djece s teškoćama u razvoju biti manje zadovoljne radnom ulogom i ostvarenjima na području iste, s obzirom na to da njihove roditeljske obaveze dolaze u sukob s težnjom da se posvete poslovnim ostvarenjima (prema *teoriji konflikta*- Crouter, 1984; Greenhaus i Beutell, 1985; Voydanoff, 1988). Pri interpretaciji ovakvih rezultata korisno je osvrnuti se na prethodni nalaz koji se tiče manje salijentnosti radne uloge kod sudionica. Uzevši navedeno u obzir, može se zaključiti kako majke djece s teškoćama u razvoju nisu nezadovoljnije svojim ostvarenjima u poslovnoj domeni, jer tu domenu smatraju manje važnom nego majke iz kontrolne skupine. Uslijed posvećenosti odgoju i njezi djeteta, posao pada u drugi plan te

se značajnije ne poistovjećuju s ulogom sebe kao poslovne žene, odnosno ne služi im kao primarni izvor značenja i identiteta.

Iako se pretpostavilo da majke djece s teškoćama u razvoju neće imati niže zadovoljstvo životom, odnosno da će smanjeno zadovoljstvo u nekoj od domena kompenzirati zadovoljstvom u drugoj domeni, ipak je utvrđeno da su one manje zadovoljne životom od majki iz kontrolne skupine. Vremenska ograničenost, psihosocijalni stres i financijski izdaci utječu na sva područja života, a kod ovih majki oni su posebno izraženi. Kod njih je veća stopa depresivnosti (Evenson i Simon, 2005), snižena subjektivna dobrobit, zadovoljstvo i kvaliteta života (Olsson i Hwang, 2001). Prema Petersonu, Parku i Seligmanu (2005) postoje tri *orijentacije prema sreći i životnom zadovoljstvu* koje su prediktori zadovoljstva životom: orijentacija usmjerena prema sudjelovanju, užitku i značenju. Orijehtacija usmjerena prema sudjelovanju odnosi se na često uključivanje u aktivnosti koje zahtijevaju interes, posvećenost i fokus, dok orijentacija prema užitku sadrži hedonističku komponentu – maksimalizaciju užitka i minimalizaciju boli. Orijehtacija prema značenju oslanja se na postavke o eudaimoniji – autentičnosti i identificiranju vlastitih osobina i življenja u skladu s njima, što ultimativno pojedinca vodi prema samoaktualizaciji. U kontekstu ovih tumačenja, može se pretpostaviti kako majke djece s teškoćama u razvoju imaju naglašenu orijentaciju prema sudjelovanju, koja se očituje u posvećivanju djetetu i njegovim ili njezinim potrebama, kao i u odnosu s djetetom, a manje naglašenu orijentaciju usmjerenu prema užitku. Naime, uslijed preopterećenosti i intenzivnom uključenosti u roditeljske obaveze, kod njih izostaju komponente užitka u slobodno odabranim aktivnostima i vremenu posvećenom sebi (u čemu u prilog idu i rezultati vezani uz manju salijentnost slobodnog vremena) te u razvijanju vlastitih vještina i talenata. Smanjeno posvećivanje ovim aktivnostima može kod njih dovesti do smanjenja globalnog zadovoljstva životom. Važno je osvijestiti značaj negativnih implikacija na koje dobiveni rezultati upućuju: sniženo zadovoljstvo životom kod ove skupine žena problem je koji povlači pitanje problema djelotvornosti socijalne politike, društvene podrške i organiziranih službi podrške za ovu djecu i njihove majke. Ovim majkama često nedostaje podrške, bilo formalne ili neformalne te se osjećaju neshvaćeno od strane bliže okoline. Prilagodbe u sustavu, kao i edukacija o ovim problemima može dovesti do bolje prilagodbe ovih majki i njihovog adaptivnijeg

funkcioniranja i smanjenog opterećenja, što je osnova za prevenciju sagorijevanja i negativnih posljedica koje ono ima za psihofizičko zdravlje.

Nadalje, pretpostavljeno je kako će majke djece s teškoćama u razvoju pokazati nižu težnju ka postignuću u odnosu na kontrolnu skupinu majki, što je i potvrđeno. Uslijed pružanja njege svom djetetu te unutarnjeg i socijalnog pritiska da stave djetetove potrebe na prvo mjesto, za pretpostaviti je da kod njih izostaje posvećenost napretku i razvoju karijere. Smanjena posvećenost profesiji se u prethodnim studijama dovodila u vezu sa smanjenom težnjom ka postignuću (Burns i Bluen, 1992), čemu u prilog ide i dobivena niska, ali pozitivna povezanost salijentnosti radne uloge i težnje ka postignuću (Tablica 3 i Tablica 4 u Prilogu), kao i manja salijentnost radne uloge kod majki djece s teškoćama u razvoju. One su manje kompetitivne i natjecateljski orijentirane, budući da većinu svog vremena i resursa posvećuju roditeljskim obavezama. Težnja ka postignuću uključuje tri komponente, koje se odnose na uspjeh, moć i natjecanje. Uspjeh se odnosi na orijentaciju ka postignuću, napredovanju u karijeri, kompetenciji i dobrobiti, a moć i natjecanje na orijentaciju prema uspostavljanju i održavanju autoriteta i natjecanje s drugima u svrhu postizanja superiornosti i dobitka (Pandža, 2010). Težnja ka postignuću povezana je s biološki i socijalno uvjetovanom maskulinošću, odnosno ona je evolucijski i društveno uvjetovana karakteristika muške rodne uloge. Osim težnje ka uspostavljanju autoriteta kompetitivnim metodama i postizanja uspjeha i izvrsnosti, ovaj konstrukt je povezan i s kontrolirajućim, agresivnim i konfliktnim ponašanjem, koje se dovodi u negativnu vezu s podrškom obitelji, privrženosti i roditeljstvu (O'Neil, 2008). Žene su, za razliku od muškaraca, u prosjeku više kooperativne i manje sklone natjecanju kada je riječ o napredovanju u karijeri (Niederle i Vesterlund, 2007). Također, vještije su u verbalnom i neverbalnom izražavanju emocija te sklonije pružanju emocionalne potpore, što pridonosi kvaliteti obiteljskih odnosa. Upravo su navedene karakteristike ključne za uspostavljanje podržavajućeg i toplog odnosa s djetetom, što je od velikog značaja za majke čija djeca imaju zdravstvene teškoće koje iziskuju posebnu njegu te puno razumijevanja i strpljenja. Moguće je kako je u ovoj podskupini majki težnja ka postignuću, koja je najuže vezana u poslovnu domenu, slabije izražena zbog usmjeravanja resursa i pažnje prema djetetu. Zanimljivo je da su u ovom istraživanju zaposlene majke s djetetom s teškoćama u razvoju pokazale nižu težnju ka postignuću od nezaposlenih (Tablica 3/Prilog); može se pretpostaviti kako smanjenim težnjama k uspjehu vezanim uz posao i manje

kompetitivnom ponašanju osiguravaju više vremena i energije koje posvećuju svom djetetu. Važno je za napomenuti da su u fokusu novijih istraživanja različite operacionalizacije pojma *kompetitivnosti*, u smislu područja na koji se ono odnosi i taktika natjecanja. U ovom istraživanju, kompetitivnost je definirana preko težnje ka postignuću koja je usko vezana uz posao i karijeru; moguće je da bi drugačiji pristup operacionalizaciji ovog pojma polučio drugačije rezultate. Na primjer, moglo bi se pretpostaviti da bi majke djece s teškoćama u razvoju postigle više rezultate na području kompetitivnosti kada bi se ova osobina definirala preko uspjeha u ulozi majke, ili bi i u toj domeni izostala kompetitivnost. Naime, utvrđena je i niža roditeljska samoefikasnost kod majki djece s teškoćama u razvoju u usporedbi s kontrolnom skupinom majki, što implicira da su one manje uvjerenе u vlastite sposobnosti uspješnog obavljanja roditeljske uloge. Pretpostavka je da je to posljedica smanjenog percipiranog uspjeha u sferi roditeljstva i negativnih povratnih informacija iz okoline. Naime, odgoj djeteta s teškoćama u razvoju zahtijeva poseban pristup i prilagodbu s kojima roditelji djece tipičnog razvoja nemaju iskustva, zbog čega se osjećaju izostavljeno i neshvaćeno. Osim toga, vrlo često nedostatna znanja i informacije o brzini i stupnju razvojnih napredovanja njihove djece mogu također utjecati na samopercipiranu roditeljsku samoefikasnost. Ne samo što često ne mogu procijeniti napredak svoje djece, već nisu ni sigurni koliko su tome sami doprinijeli i jesu li mogli više. Općenito, niska roditeljska samoefikasnost pokazala se značajnim prediktorom stresa, psihofizičkih poteškoća kod majki te negativne emocionalne pobuđenosti (Gelfand i sur., 1992; Kwok i Wong, 2000; Scheel i Rieckmann, 1998; Webster-Stratton, 1990), što za posljedicu može imati razvoj depresije i anksioznosti. Visoka roditeljska samoefikasnost izražena je determinanta adaptivnog roditeljskog ponašanja i učinkovitih strategija suočavanja, uz kontrolu ostalih značajnih čimbenika (Teti i Gelfand, 1991). U ovom istraživanju pokazala se značajna pozitivna povezanost zadovoljstva ulogom majke i roditeljske samoefikasnosti kod obje skupine majki (Tablica 3 i Tablica 4/Prilog), što upućuje na važnost razvoja ove vrste samoefikasnosti, naročito kod roditelja djece s razvojnim rizicima i teškoćama. Posebnu ulogu u tome imaju udruge za ranu intervenciju. Primjer je Trogodišnji program *Obitelji usmjerena rana intervencija u djetinjstvu* koju financira Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade, u trajanju od 2017. do 2020. godine. Cilj ovog programa je unaprijediti sustav podrške za ovu djecu i njihove roditelje putem osnaživanja roditelja i edukacijom pružatelja usluge rane intervencije kako bi se

unaprijedile njihove profesionalne vještine i time povećala kvaliteta usluga koje pružaju djeci s teškoćama u razvoju i njihovim roditeljima. Bitno je osvijestiti značaj ovakvih i sličnih programa koji uključuju komponentu edukativne, socijalne i emocionalne podrške, pri čemu je bitna interdisciplinarna suradnja stručnjaka (psiholozi, pedagozi, rehabilitatori itd.), u unaprjeđivanju kvalitete života ove djece i njihovih roditelja (Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu - HURID)

Kada je riječ o žaljenju za propuštenim prilikama vezanim uz posao, pokazalo se da majke djece s teškoćama u razvoju manje žale u odnosu na kontrolnu skupinu majki. Zanimljivo je da su utvrđeni rezultati suprotni od polazišne hipoteze. Fokusiramo li se na prije zabilježene rezultate u studiji, nudi se objašnjenje koje potječe od utvrđene manje salijentnosti radne uloge kod ove podskupine majki. Moguća posljedica davanja manjeg prioriteta radnoj ulozi je i manje žaljenja vezanim uz tu domenu, budući da joj se ne daje na značenje ili su neke odluke bile manje pod njihovom kontrolom, a više uvjetovane životnim okolnostima i zahtjevima, odnosno nisu ni imale prilike o kojima su zbilja mogle donositi odluke.

Odnos zadovoljstva ulogom majke i radnom ulogom ispitan je u sklopu drugog problema. Nije dobivena značajna povezanost između ovih dvaju varijabli kod majki djece s teškoćama u razvoju (za razliku od kontrolne skupine majki, kod kojih su zadovoljstvo ulogom majke i zadovoljstvo radnom ulogom značajno i pozitivno povezane; vidjeti Tablicu 3 i Tablicu 4 u Prilogu). Ovakvi rezultati kod majki djece s teškoćama u razvoju idu u prilog teoriji odvajanja uloga, odnosno *segmentacijskom modelu*, prema kojem su poslovna i obiteljska domena relativno odvojena područja u životu pojedinca te nemaju značajniji međusobni utjecaj. Čini se da zbog smanjenog zadovoljstva ulogom majke one segregiraju te dvije domene života. Ne smije se zanemariti povoljan utjecaj koji angažman u radnoj ulozi i adaptivno poistovjećivanje s njom može imati na zadovoljstvo obiteljskim životom; prema *modelu prelijevanja*, ispunjavajuća iskustva vezana uz radnu ulogu i pozitivna iskustva vezana uz rad mogu ublažiti negativne učinke opterećujućih obaveza kod kuće (Barnett i Marshall, 1991; Barnett, Marshall, i Sayer, 1992). Nadalje, s obzirom na to da se zadovoljstvo ulogom majke i radnom ulogom smatraju kompozitnim elementima zadovoljstva životom, njihov međusobni odnos i odnos sa zadovoljstvom životom interpretiran je putem bivarijatnih analiza. Dobivene su umjerene pozitivne povezanosti zadovoljstva ulogom majke i zadovoljstva radnom ulogom sa

zadovoljstvom životom kod obje skupine majki (Tablica 3 i Tablica 4/Prilog), što ide u prilog hipotezi prelijevanja, odnosno zadovoljstva u pojedinim domenama života pridonose općenitom zadovoljstvu životom. Pozitivna iskustva unutar obiteljskih i radnih uloga pridonose ostvarenju osnovnih psiholoških potreba, što doprinosi kvaliteti života pojedinca (Bowling, Eschleman i Wang, 2010),

U sklopu posljednjeg, trećeg problema, nastojao se ispitati prediktivni doprinos uključenih sociodemografskih varijabli, težnje ka postignuću, roditeljske samoefikasnosti te salijentnosti i zadovoljstva ulogama u objašnjenju zadovoljstva životom i žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz posao. U tu svrhu provedene su hijerarhijske regresijske analize. U analizi sa zadovoljstvom životom kao kriterijem su prvo uključene varijable dobi, stupnja obrazovanja, materijalnog statusa i broja djece, zatim težnja ka postignuću i roditeljska samoefikasnost, od kojih je jedino materijalni status ispitanica ostvario značajan i pozitivan doprinos zadovoljstvu životom. Materijalni, odnosno financijski status pokazao se dominantnim prediktorom zadovoljstva životom i opće dobrobiti i u prijašnjim istraživanjima (Loewe i sur., 2013), što je naročito izraženo u tranzicijskim zemljama čije je ekonomsko stanje još uvijek u porastu ili stagnira. Tako je zadovoljstvo financijskim stanjem jače povezano sa zadovoljstvom životom u zemljama istočne Europe u odnosu na zemlje zapadne Europe (Saris, Veenhoven, Scherpenzeel i Bunting, 1996). Nadalje, težnja ka postignuću i roditeljska samoefikasnost nisu pokazale značajan doprinos u objašnjenju zadovoljstva životom. S obzirom na to da generalna samoefikasnost pridonosi dobrobiti putem osjećaja uspješnosti i smanjenjem i reguliranjem negativnih emocija, očekivalo se i da će roditeljska samoefikasnost, kao specifičan tip opće samoefikasnosti, pridonijeti zadovoljstvu životom. Izgleda da je ono bitno za osjećaj zadovoljstva ulogom majke (Tablica 3 i Tablica 4 u Prilogu), ali su ti pozitivni učinci ograničeni na roditeljske vještine te sami po sebi nemaju implikacije za cjelokupnu dobrobit majke. Od ispitivanih životnih uloga samo se salijentnost korisnice slobodnog vremena pokazala značajnim prediktorom zadovoljstva životom. Čini se da su majkama, bez obzira na to imaju li djeca teškoće u razvoju ili ne, vremenski i osobni resursi koje posvećuju vlastitim slobodnim aktivnostima i interesima ograničeni i zbog toga dragocjeni i krucijalni za njihovo opće zadovoljstvo i dobrobit. Važnost kvalitetno provedenog slobodnog vremena se pokazala značajnim prediktorom zdravlja i opće dobrobiti i u prijašnjim istraživanjima (Coleman, 1993). Sociodemografske varijable, težnja ka postignuću i roditeljska samoefikasnost, te

salijentnost uloga zajedno objašnjavaju 23 % varijance zadovoljstva životom, a zadovoljstvo ulogom majke i radnom ulogom još dodatnih 15 % varijance (Tablica 4). Zadovoljstva ovim dvjema domenama života pokazala su se kao pozitivni prediktori zadovoljstva životom, što ne iznenađuje ako se uzme u obzir da zadovoljstvo životom uključuje zadovoljstva svim domenama života. Budući su krivulje zadovoljstva radnom i roditeljskom ulogom negativno asimetrične, odnosno pomaknute prema višim vrijednostima, ne iznenađuje što ovi rezultati idu u prilog hipotezi prelijevanja.

Kada je riječ o objašnjavanju žaljenja za propuštenim prilikama, kao što se i pretpostavilo, značajnim prediktorima pokazale su se samo one varijable koje su se direktno ili indirektno odnosile na radnu domenu (Tablica 5). U prvom koraku hijerarhijske regresijske analize iz bloka sociodemografskih varijabli kao značajan pozitivan prediktor se izdvojio stupanj obrazovanja. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da i niže obrazovane majke izražavaju žaljenje za propuštenim prilikama u radnoj domeni, ali nije rijetkost da propuštene prilike na poslovnom planu kompenziraju intenziviranjem obiteljskih uloga (roditelja, supruge, domaćice) (Wickham-Searl, 1992). S druge strane, kod majki s višom razinom obrazovanja naglašenije su aspiracije vezane uz karijeru pa su intenzivnija i žaljenja zbog propuštenih prilika i općenito odstupanja od željenih ciljeva u karijeri (Scott, 2010).

Iz drugog bloka varijabli se izdvojila težnja ka postignuću, a iz trećeg salijentnost radne uloge kao značajni pozitivni prediktori žaljenja za propuštenim prilikama u radnoj domeni (pri čemu doprinos stupnja obrazovanja postaje neznačajan) u konačnoj regresijskoj jednadžbi. Ta pozitivna prediktivnost može biti posljedica perfekcionizma i većih aspiracija vezanih uz težnju ka postignuću i salijentnost radne uloge, a time i očekivanja vezanih uz karijeru (Stoeber, Hutchfield i Wood, 2008). Kada se ta očekivanja ne ispune, kao posljedica se mogu javiti osjećaji razočaranja i žaljenja. Naposljetku, utvrđeno je da visoko zadovoljstvo percipiranim uspjehom u poslovnom smislu umanjuje žaljenje za eventualnim propustima na poslovnom planu, što je u skladu s polazišnom pretpostavkom. Pozitivna percepcija vlastite karijere značajan je čimbenik sigurnosti u odluke vezane uz poslovnu domenu i pozitivnih evaluacija vlastitog uspjeha na ovom području. Tako su se posljednjem koraku regresijske analize pokazala tri konačna značajna prediktora žaljenja za propuštenim prilikama u radnoj domeni: težnja ka postignuću i salijentnost radne uloge kao pozitivni prediktori te zadovoljstvo radnom ulogom kao negativan prediktor, koji

zajedno objašnjavaju 21.1 % varijance kriterija. S obzirom na relativno nizak postotak varijance kriterija koji je moguće objasniti ovim skupom prediktora, preporuka je da se u budućim istraživanjima istraži doprinos drugih potencijalnih prediktora za žaljenje za odlukama iz ove domene (na primjer, prije navedenog perfekcionizma ili sagorijevanja na poslu, koje se u prošlim istraživanjima pokazalo značajnim prediktorom žaljenja vezanim uz odabire vezane uz radnu domenu (Lemkau, Rafferty i Gordon, 1994)).

5.1. Ograničenja, preporuke za buduća istraživanja i praktične implikacije

Prije svega, bitno je osvrnuti se na potencijalne metodološke nedostatke provedene studije. Kao prvo, korišten je krossekcijski nacrt, čime je ograničena mogućnost zaključivanja o odnosima ispitivanih varijabli, pogotovo u pogledu doprinosa odabranim kriterijima. Naime, oni u nekom drugom teorijskom modelu mogu biti promatrani i kao prediktori. Veličina uzoraka u ovom istraživanju je relativno malena, čemu je glavni uzrok specifičnost ispitivane populacije. Stoga bi se u budućim istraživanjima trebalo težiti uključivanju većeg broja ispitanika u svrhu povećanja statističke snage analiza. Većina upitnika ispunjena je on-line putem, što implicira slabu mogućnost kontrole zbog fizičke odvojenosti ispitivača i sudionica. Također, moguća je pristranost procjena majki o zdravstvenom stanju svog djeteta, zbog čega bi se u narednim istraživanjima trebale uključiti i objektivne dijagnoze. Nadalje, u svrhu provjere percepcije vlastitih obiteljskih i radnih uloga te zaposlenja ovih majki, kao i preostalih ispitivanih varijabli, bilo bi korisno provesti kvalitativne studije istraživačkim postupcima intervjua i fokus grupa. Naime, riječ je o složenim konstruktima kojima je potreban dubinski pristup u svrhu njihovog detaljnijeg razumijevanja. Osim konstrukta žaljenja ispitivanog u ovom istraživanju, bilo bi uputno provjeriti i emociju *razočaranja* vezanih uz ishode iz poslovne domene na dotičnoj populaciji. Naime, za razliku od *žaljenja*, emocija *razočaranja* potječe od usporedbe aktualnih ishoda od ishoda koji su "mogli biti" u slučaju drugačijeg razvoja događaja. Dok je pojam žaljenja vezan uz svjesno odabrane odluke, pojam *razočaranja* odnosi se na događaje za koje percipiramo da na njih nismo mogli utjecati (Marcatto i Ferrante, 2008). Moguće je da ove majke doživljavaju ishode iz radne domene kao nekontrolabilne, budući da se često osjećaju da niti nemaju utjecaja nad događajima

vezanim uz istu. U Shearninoj i Toddovoj kvalitativnoj studiji majki djece s intelektualnim poteškoćama (2000), izdvaja se tema nedostatka kontrole nad odabirima vezanim uz posao: one nemaju mogućnost biti konzistentno prisutne na radnom mjestu i primorane su uzimati bolovanje kada djetetovo zdravstveno stanje to zahtijeva. Pretpostavka je da bi upravo nedostatak percipiranog izbora mogao rezultirati u izraženom razočaranju koje se tiče poslovne domene. Nadalje, u budućim istraživanjima trebalo bi uključiti i dob djeteta kao relevantnu varijablu koja je mogla utjecati na rezultate ove studije, kao i vrste teškoća u razvoju kod djece, što u ovoj studiji nije bilo moguće s obzirom na relativno malen uzorak i heterogeni sastav po pitanju vrste zdravstvenih poteškoća i kliničke slike. Bilo bi uputno provesti daljnje validacije korištenih upitnika na različitim populacijama u svrhu daljnje provjere njihovih metrijskih karakteristika, naročito pouzdanosti i faktorskih struktura. Kada je riječ o salijentnosti životnih uloga, moguće je da u njihovom odnosu s ishodima vezanim uz kvalitetu života posreduje stres vezan uz pojedince uloge (*role strain*), kao i strategije suočavanja sa stresom i učinkovitost njihove primjene (Perrone i Civiletto, 2004), stoga bi bilo korisno i ove varijable uključiti u provjeru tih odnosa.

Naposljetku, majke djece s teškoćama u razvoju specifična su populacija koja se, unatoč sličnostima, razlikuje po brojnim karakteristikama. Upravo zbog toga je u budućim istraživanjima bitno uključiti i druge potencijalno relevantne varijable koje mogu imati utjecaj na ispitivane konstrukte – socijalnu podršku, naročito podršku od strane partnera i podršku od strane prijatelja i kolega, zadovoljstvo službama podrške, osobne karakteristike te vrijednosne orijentacije ispitanica, te na njihov međusobni odnos. Bilo bi zanimljivo proučiti odnos ovih i sličnih varijabli i kod očeva djece s teškoćama u razvoju, budući da su istraživanja na toj populaciji malobrojna.

Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da su majke djece s teškoćama u razvoju skupina koju iznimni zahtjevi roditeljske uloge čine podložnom negativnim učincima na posvećenost i napredak u radnoj domeni, vlastito slobodno vrijeme i opću dobrobit, kao i na percipirane roditeljske vještine. Najvažnije praktične implikacije koje iz toga proizlaze odnose se na nužnost socijalne podrške takvim majkama, kako od bliskih osoba, tako i šire javnosti; provođenje edukativnih programa namijenjenih informiranju i razvitku praktičnih roditeljskih vještina te na pozitivne promjene u socijalnoj politici, s ciljem poboljšavanja njihovih životnih uvjeta i kvalitete života.

6. Zaključci

1. Majke djece s teškoćama u razvoju doživljavaju radnu ulogu i ulogu korisnice slobodnog vremena manje salijentnom u odnosu na kontrolnu skupinu, dok u pogledu salijentnosti uloge majke nije utvrđena razlika između dviju skupina majki. Majke djece s teškoćama u razvoju imaju niže zadovoljstvo ulogom majke te su manje zadovoljne životom, ali se ne razlikuju u razini zadovoljstva radnom ulogom od majki čija djeca nemaju teškoće u razvoju; također imaju nižu težnju ka postignuću i nižu roditeljsku samoeфикаsnost od majki djece tipičnog razvoja, međutim one manje žale za propuštenim prilikama u radnoj domeni od kontrolne skupine majki.
2. Zadovoljstvo radnom ulogom i ulogom majke su pozitivno povezani sa zadovoljstvom životom kod obje skupine majki. Zadovoljstvo ulogom majke i radnom ulogom su pozitivno povezani kod majki djece tipičnog razvoja, ali nisu značajno povezani kod majki djece s teškoćama u razvoju.
3. Značajni pozitivni prediktori zadovoljstva životom su materijalni status, salijentnost uloge korisnice slobodnog vremena te zadovoljstvo radnom ulogom i ulogom majke. Značajni pozitivni prediktori žaljenja za propuštenim prilikama su težnja ka postignuću i salijentnost radne uloge, dok je zadovoljstvo poslom značajan negativni prediktor žaljenja za propuštenim prilikama vezanim uz posao.

7. Literatura

- Abidin, R.R. (1990). Introduction to the special issue: the stresses of parenting. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 298-301.
- Acs, G. i Loprest, P. (1999). The effect of disabilities on exits from AFDC. *Journal of Policy Analysis and Management*, 18(1), 28-49.
- Alik, H., Larsson, J.O. i Smedje, H. (2006). Health-related quality of life in parents of school-age children with Asperger Syndrome or high-functioning autism. *Health and Quality of Life Outcomes*, 4(1).
- Allen, T., Herst, D., Bruck, C. i Sutton, M. (2000). Consequences associated with work-to-family conflict: a review and agenda for future research. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5, 278–308
- Allen, J. P., Ramaekers, G. W. M. i van der Velden, R. (2005). Measuring competencies of higher education graduates. *New Directions for Institutional Research*, 126, 49-59.
- Arbunić, A. (2004.). Roditelji i slobodno vrijeme. *Pedagoški istraživanja*, 1(2), 221-230.
- Arthur, M. B., Khapova, S. N. i Wilderom, C. P. (2005). Career success in a boundaryless career world. *Journal of Organizational Behavior*, 26(2), 177-202.
- Ashton, M. C. (1998). Personality and job performance: the importance of narrow traits. *Journal of Organizational Behavior*, 19(3), 289-303.
- Baker, D. i North, K. (1999) Does employment improve the health of lone mothers? *Social Science & Medicine*, 49,121–131.
- Bandura, A. i Adams, N.E. (1977). Analysis of self-efficacy theory of behavioral change. *Cognitive Therapy and Research*, 1(4), 287-310.
- Barnett, R. (1994). Home-to-work spillover revisited: a study of full-time employed women in dual-earner couples. *Journal of Marriage and Family*, 56(3), 647-656.
- Barnett R.C. i Marshall N.L. (1991). The relationship between women's work and family roles and their subjective well-being and psychological distress. U: Frankenhaeuser M., Lundberg U., Chesney M. (ur.), *Women, Work, and Health. The Plenum Series on Stress and Coping* (str. 111-136). Boston, MA: Springer.
- Barnett, R., Marshall, N.L. i Sayer, A. (1992) Positive-spillover effects from job to home: a closer look.. *Women & Health*, 19(2-3), 13-41.

- Baruch, G. K. i Barnett, R. (1986). Role quality, multiple role involvement, and psychological well-being in midlife women. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(3), 578-585.
- Baruch, G. K., Biener, L. i Barnett, R. C. (1987). Women and gender in research on work and family stress. *American Psychologist*, 42(2), 130-136.
- Benedetto, L. i Ingrassia, M. (2018). *Parenting: empirical advances and intervention resources*. Intechopen, <https://www.intechopen.com/>.
- Blacher, J. i Baker, B.L. (2007). Positive impact of intellectual disability on families. *American Journal on Mental Retardation*, 112(5), 330-348.
- Bondy, E.M i Mash, E.J. (1999). Parenting efficacy, perceived control over caregiving failure, and mothers' reactions to preschool children's misbehavior. *Child Study Journal*, 29(3), 157-173.
- Booth, C. L. i Kelly, J. F. (1999). Child care and employment in relation to infants' disabilities and risk factors. *American Journal on Mental Retardation*, 104(2), 117–130.
- Bowling, N. A., Eschleman, K. J. i Wang, Q. (2010). A meta-analytic examination of the relationship between job satisfaction and subjective well-being. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83, 915–934.
- Brandon, P.D. (2000). Child care utilization among working mothers raising children with disabilities. *Journal of Family and Economic Issues*, 21(4), 343-364.
- Brannen, J. i Moss, P. (1991). *Managing mothers: dual earner households after maternity leave*. London: Unwin Hyman.
- Breslau, N., Staruch, K.S. i Mortimer, E.A. Jr. (1982). Psychological distress in mothers of disabled children. *American Journal of Diseases of Children*, 136(8), 682-686.
- Broberg, M. i Hwang. P. (2007). Well-being, involvement in paid work and division of child-care in parents of children with intellectual disabilities in Sweden. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(12), 963-969.
- Burns W. i Bluen, D.S. (1992). Assessing a multidimensional type A behaviour scale. *Personality and Individual Differences*, 13(9), 977-986.
- Butler, R. N. (1964). The life review: an interpretation of reminiscence in the aged. *New Thoughts on Old Age*, 26(1), 265-280.
- Campis, L. K., Lyman, R. D. i Prentice-Dunn, S. (1986). The Parental locus of control scale: development and validation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15(3), 260-267.

- Carver, C. i Scheier, F.M. (1985). Optimism, coping, and health: assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health psychology : official journal of the Division of Health Psychology*, 4(3), 219-247.
- Chamberlayne, P. i King, A. (1997), The biographical challenge of caring. *Sociology of Health & Illness*, 19(5), 601–621.
- Chen, S.C., Ryan-Henry, S., Heller, T. i Chen, E.H. (2001). Health status of mothers of adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45, 439-449.
- Cheung, F. i Lucas, R.E. (2014). Assessing the validity of single-item life satisfaction measures: results from three large samples. *Quality of Life Research*. 23(10).
- Cho, K. S. i Hong, E. J. (2013). A path analysis of the variables related to the quality of life of mothers with disabled children in Korea. *Stress and Health*, 29(3), 229-239.
- Cinamon, R.G. i Rich, Y. (2002). Profiles of attribution of importance to life roles and their implications for the work-family conflict. *Journal of Counseling Psychology*, 49(2), 212-220.
- Clark, S.C. (2000). Work/family border theory: a new theory of work/life balance. *Human Relations*, 53(6), 747-770.
- Claxton, A. i Perry-Jenkins, M. (2008). No fun anymore: leisure and marital quality across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and Family*, 70(1), 28-43.
- Coleman, D. (1993). Leisure based social support, leisure dispositions and health. *Journal of Leisure Research*, 25(4), 350-361.
- Coleman, P. K. i Karraker, K. H. (1998). Self-efficacy and parenting quality: findings and future applications. *Developmental Review*, 18(1), 47-85.
- Cook, J.A. (1988). Who 'mothers' the chronically mentally ill? *Family Relations*, 37(1), 42-49.
- Corcnan, H., Noonan, K. i Reichman, N. E. (2005). Mothers' labor supply in fragile families: The role of child health. *Eastern Economic Journal*, 31(4), 601-616.
- Crouter, A. C. (1984). Spillover from family to work: the neglected side of the work-family interface. *Human Relations*, 37(6), 425–441.
- Crowe, T. i Florez, S.I. (2006). Time use of mothers with school-age children: a continuing impact of a child's disability. *The American Journal of Occupational Therapy*, 6(2), 194-203.
- Dalley, G. (1996). *Ideologies of caring: rethinking community and collectivism*. New York: Palgrave Higher Education.

- Darling, C. A., Senatore, N. i Strachan, J. (2011). Fathers of children with disabilities: stress and life satisfaction. *Stress and Health*, 28(4), 269-278.
- Darvill, R., Skirton, H. i Farrand, P. (2010). Psychological factors that impact on womens experiences of first-time motherhood: a qualitative study of the transition. *Midwifery*, 26(3), 357-366.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. i Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychology Bulletin*, 125(2), 27–302.
- Dillon-Wallace, J. A., Mcdonagh, S. H. i Fordham, L. A. (2014). How stable is the well-being of Australian mothers who care for young children with special health care needs? *Journal of Child and Family Studies*, 23(7), 1215-1226.
- Dunn, N.J. i Strain, L.A. (2001). Caregivers at risk?: Changes in leisure participation. *Journal of Leisure Research*, 33(1), 32-55.
- Duxbury, L.E. i Higgins, C.A.(1991). Gender differences in work-family conflict. *Journal of Applied Psychology*, 76(1), 60-74.
- Eccles, J. S. i Harold, R. D. (1996). Family involvement in children's and adolescents' schooling. U A. Booth i J. F. Dunn (ur.), Family–school links: how do they affect educational outcomes? (str. 3-34). Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Evenson, R. J. i Simon, R. W. (2005). Clarifying the relationship between parenthood and depression. *Journal of Health and Social Behavior*, 46(4), 341–358.
- Farel, A. (1980). Effects of preferred maternal roles, maternal employment, and sociodemographic status on school adjustment and competence. *Child Development*, 51(4), 1179-1186.
- Farmer, H. S. (1985). Model of career and achievement motivation for women and men. *Journal of Counseling Psychology*, 32(3), 363-390.
- Fawcett, J. T. (1988). The value of children and the transition to parenthood. *Marriage & family review*, 12(3-4), 11–34.
- Freedman, R. I., Litchfield, L. C. i Warfield, M. E. (1995). Balancing work and family: Perspectives of parents of children with developmental disabilities. *Families in Society*, 76(8), 507-514.
- Frone, M.R., Russel, M. i Cooper, M.L. (1992). Antecedents and outcomes of work-family conflict: testing a model of the work-family interface. *The Journal of Applied Psychology*, 77(1), 65-78.

- Frone, M. R., Russell, M. i Cooper, M. L. (1995). Job stressors, job involvement and employee health: a test of identity theory. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 68, 1–11.
- Fujimoto, Y., Azmat, F. i Hartel, C.E.J. (2012). Gender perceptions of work-life balance: management implications for full-time employees in Australia. *Australian Journal of Management*, 38(1), 147-170.
- Gattiker, U. E. i Larwood, L. (1988). Predictors for managers' career mobility, success, and satisfaction. *Human Relations*, 41(8), 569–591.
- Gelfand, D.M., Teti, D.M. i Radin, C.E. (1992) Sources of parenting stress for depressed and nondepressed mothers of infants. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(3), 262-272.
- Gibbs, M.V. i Thorpe, J.G. (1983). Personality stereotype of noninstitutionalized Down syndrome children. *American Journal of Mental Deficiency*, 87(6), 601-605.
- Gilovich, T. i Medvec, V. H. (1994). The temporal pattern to the experience of regret. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(3), 357-365.
- Gist, M. i Mitchell, T. (1992). Self-efficacy: a theoretical analysis of its determinants and malleability. *The Academy of Management Review*, 17(2), 183-211.
- Gleicher, F., Kost, K. A., Baker, S. M., Strathman, A. J., Richman, S. A. i Sherman, S. J. (1990). The role of counterfactual thinking in judgments of affect. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16(2), 284–295.
- Goff, S. J., Mount, M. K. i Jamison, R. L. (1990). Employer supported child care, work/family conflict, and absenteeism: a field study. *Personnel Psychology*, 43(4), 793-809.
- Gottlieb, A.S. (1997). Single mothers of children with developmental disabilities: the impact of multiple roles. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 46(1), 5-12.
- Gray, D. E. (2003). Gender and coping: the parents of children with high functioning autism. *Social Science & Medicine*, 56(3), 631-642.
- Greenhaus, J.H. i Beutell, N.J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *The Academy of Management Review*, 10(1), 76-88.
- Greenhaus, J.H. i Powell, G.N. (2006). When work and family are allies: a theory of work-family enrichment. *The Academy of Management Review*, 31(1), 72-92.
- Guimond, A. B., Wilcox, M. i Lamorey, S. G. (2008). The Early intervention parenting self-fficacy Scale (EIPSES): scale construction and initial psychometric evidence. *Journal of Early Intervention*, 30(4), 295-320.

- Gupta, V.B. (2007). Comparison of parenting stress in different developmental disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 19(4), 417–425.
- Hair, J., Anderson, R., Tatham, R. i Black, W. (2006). *Multivariate Data Analysis*. NJ: Pearson/Prentice Hall, Inc.
- Haldy, M. B. i Hanzlik, J. R. (1990). A comparison of perceived competence in child-rearing between mothers of children with Down Syndrome and mothers of children without delays. *Education & Training in Mental Retardation*, 25(2), 132-141.
- Hall, D.T. (2002). *Careers in and out of organizations*. Thousand Oakes, California: Sage.
- Hassall, R., Rose, J. i McDonald, J. (2005). Parenting stress in mothers of children with an intellectual disability: the effects of parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49, 405-418.
- Hastings, R. P., Allen, R., McDermott, K. i Still, D. (2002). Factors related to positive perceptions in mothers of children with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 15(3), 269-275.
- Heckhausen, J. i Heckhausen, H. (2008). *Motivation and action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Heslin, P. A. (2005). Conceptualizing and evaluating career success. *Journal of Organizational Behavior*, 26(2), 113-136.
- Hess, C. R., Teti, D. M. i Hussey-Gardner, B. (2004). Self-efficacy and parenting of high-risk infants: the moderating role of parent knowledge of infant development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 25(4), 423-437.
- Hildebrandt, E. i Stevens, P. (2009). Impoverished women with children and no welfare benefits: the urgency of researching failures of the temporary assistance for needy families program. *American Journal of Public Health*, 99(5), 793–801.
- Hough, L.M. (1992). The "Big five" personality variables - construct confusion: description versus prediction. *Human Performance*, 5(1-2), 139-155.
- Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu – HURID, preuzeto 10.01.2019. s <http://hurid.hr/projekti/>.
- Jackson, D. N., Ashton, M. C. i Tomes, J. L. (1996). The six-factor model of personality: facets from the Big Five. *Personality and Individual Differences*, 21(3), 391-402.
- Jackson, D. N., Paunonen, S. V., Fraboni, M. i Goffin, R. D. (1996). A Five-Factor versus Six-Factor model of personality structure. *Personality and Individual Differences*, 20(1), 33-45.

- Janković, J., Berc, G. i Blažeka, S. (2004). Neke opće i obiteljske vrednote u selu i gradu. *Sociologija sela*, 42(1/2), 91-111.
- Jelušić, J. (2005). *Ravnoteža privatnog i poslovnog života zaposlenih majki*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Johnston, C. i Mash. E.J. (1989) A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18(2), 167-175.
- Johnston, D.D. i Swanson, D.H. (2006). Constructing the "Good mother":the experience of mothering ideologies by work status. *Sex Roles*, 54(7-8), 509-519.
- Joković, S., Pavlović, J., Hadživuković, N., Đević, R. i Vilotić, S. (2017). Metode ispitivanja i pokazatelji kvaliteta života. *Biomedicinska istraživanja*, 8(1), 90-94.
- Jones, T. L. i Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: a review. *Clinical Psychology Review*, 25(3), 341-363.
- Juković, M. (2014). *Mudrost, socijalne usporedbe i donošenje odluka s obzirom na iskustvo životnog žaljenja*. Zadar: Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- Kagan, C., Lewis, S. i Heaton, P. (2000). Dual-earner parents with disabled children: family patterns for working and caring. *Journal of Family Issues*, 21(8), 1031-1060.
- Kahneman, D., Krueger, A. B., Schkade, D. A., Schwarz, N. i Stone, A. A. (2004). A survey method for characterizing daily life experience: the day reconstruction method. *Science*, 306(5702), 1776-1780.
- Karasek, R. (1979). Job demands, job decision latitude, and mental strain: implications for job redesign. *Administrative Science Quarterly*, 24(2), 285-308.
- Katz-Wise, S., A.H. Priess i Hyde, S.J. (2010). Gender-role attitudes and behavior across the transition to parenthood. *Developmental psychology*, 46, 18-28
- Keresteš, G., Brković, i Kuterovac-Jagodić, G. (2011). Doživljaj kompetentnosti u roditeljskoj ulozi i sukobi između roditelja i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 14(1), 17-34.
- Kiernozek, K.S. (2015). *Leisure participation and perceived constraints of parents and caregivers of children with disabilities*. Knoxville: University of Tennessee.
- Kinnier, R. T, Metha, A.T. i McWhirter, E. H. (1989). A pilot study on the regrets and priorities of women. *Psychology of Women Quarterly*, 13(2), 167-174.
- Konrad, S.C. (2006). Posttraumatic growth in mothers of children with acquired disabilities. *Journal of Loss and Trauma*, 11(1), 101-113.

- Kovčo-Vukadin, I., Novak, M. i Križan, H. (2016). Zadovoljstvo životom: individualna i obiteljska perspektiva. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 24(1), 84-115.
- Kuhn, J. i Carter, A. (2006). Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(4), 564-575.
- Kwok, S. i Wong, D. (2000). Mental health of parents with young children in Hong Kong: the roles of parenting stress and parenting self-efficacy. *Child & Family Social Work*, 5(1), 57-65.
- Lacković-Grgin, K. (2012). Žaljenja: fenomenologija, konceptualizacije i istraživanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(3), 651-670.
- Lau, W. i Peterson, C.C. (2011). Adults and children with Asperger syndrome: exploring adult attachment style, marital satisfaction and satisfaction with parenthood. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(1), 392-399.
- Lemkau, J. P., Purdy, R. R., Rafferty, J. P. i Rudisill, J. R. (1988). Correlates of burnout among family practice residents. *Journal of Medical Education*, 63(9), 682-691.
- Leonard, B., Brust, J.D. i Sapienza, J.J. (1992). Financial and time costs to parents of severely disabled children. *Public Health Reports*, 107(3), 302-312.
- Levinson, D. J. i Levinson, J. D. (1996). *The seasons of a woman's life*. New York: Ballantine Books.
- Loewe, N., Bagherzadeh, M., Araya-Castillo, L., Thieme, C. i Batista-Foguet, J. M. (2013). Life domain satisfactions as predictors of overall life satisfaction among workers: Evidence from Chile. *Social Indicators Research*, 118(1), 71-86.
- Lucas, R. E., Diener, E. i Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(3), 616-628.
- Lučev, I. i Tadinac, M. (2010). Provjera dvaju modela subjektivne dobrobiti te povezanosti zadovoljstva životom, demografskih varijabli i osobina ličnosti. *Migracijske i etničke teme*, 26(3), 263-296.
- Lučić, L., Brkljačić, T. i Kaliterna Lipovčan, Lj. (2018). Longitudinal online survey in well-being research: first experiences from CRO-WELL project. *ILIRIA International Review*, 8(1), 205-227.
- Luijckx, J., van der Putten, A.A.J. i Vlaskamp, C. (2017). Time use of parents raising children with severe or profound intellectual and multiple disabilities. *Child: Care, Health and Development*, 43(4), 518-526.
- MacPhee, D., Fritz, J. i Miller-Heyl, J. (1996). Ethnic variations in personal social networks and parenting. *Child Development*, 67(6), 3278-3295.

- Marcatto, F. i Ferrante, D. (2008). The Regret and Disappointment Scale: An instrument for assessing regret and disappointment in decision making. *Judgment and Decision Making*, 3(1), 87-99.
- Marenić, J. (2017). *Neke odredice istaknutosti radne uloge srednjoškolaca*. Zagreb: Hrvatski studiji
- Marks, N. F. (1998). Does it hurt to care? Caregiving, work-family conflict and midlife well-being. *Journal of Marriage and the Family*, 60(4), 951-966.
- Marks, S.R. (1977). Multiple roles and role strain: Some notes on human energy, time and commitment. *American Sociological Review*, 42(6), 921-936.
- Martin, J. L. i Ross, H. S. (1996). Do mitigating circumstances influence family reactions to physical aggression? *Child Development*, 67(4), 1455-1466.
- Martire, L. M., Stephens, M. A. P. i Townsend, A. L. (2000). Centrality of women's multiple roles: beneficial and detrimental consequences for psychological well-being. *Psychology and Aging*, 15, 148-156.
- Mattingly, M. i Bianchi, S. (2003). Gender differences in the quantity and quality of free time: the U.S. experience. *Social Forces*, 81(3), 999-1030.
- Maunno, S. i Kinnunen, U. (2000). The stability of job and family involvement: applying the multi-wave, multivariable technique to longitudinal data. *Work and Stress*, 14, 51-64.
- Mercer, R. T. (2004). Becoming a mother versus maternal role attainment. *Journal of Nursing Scholarship*, 36(3), 226-232.
- Meyers, M.K., Lukemeyer, A. i Smeeding, T.M. (1998). The cost of caring: childhood disability and poor families. *Social Service Review*, 72(2), 209-233.
- Milaković, J. (2011). *Odnos općih vrijednosti i konflikta radne i obiteljske uloge*. Neobjavljeni diplomski rad. Zadar: Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru.
- Milkie, M. A., Raley, S. B. i Bianchi, S. M. (2009). Taking on the second shift: time allocations and time pressures of U.S. parents with preschoolers. *Social Forces*, 88(2), 487-517.
- Moen, P., Dempster-McClain, D. i Williams, R.M. (1992). Successful aging: a life-course perspective on women's multiple roles and health. *American Journal of Sociology*, 97, 1612-1638.
- Montes, G. i Halterman, J.S. (2007). Bullying among children with autism and the influence of comorbidity with ADHD: a population-based study. *Ambulatory Pediatrics*, 7(3), 253-257.

- Morris, J. (2014). *Pride against prejudice: transforming attitudes to disability*. Gabriola Island, BC: New Society.
- Mount, M. K. i Barrick, M. R. (1995). The Big Five personality dimensions: implications for research and practice in human resources management. *Research in personnel and human resources management*, 13, 153-200.
- Naidoo, V.A. i Reyhana, J.(2002). Role salience of dual-career women managers. *South African Journal of Industrial Psychology*, 28(3), 69-74.
- Nakata, A., Irie, M. i Takahashi, M. (2013). A single-item global job satisfaction measure is associated with quantitative blood immune indices in white-collar employees. *Industrial Health*, 51(2), 193-201.
- Napholz, L. (1995). Indexes of psychological well-being and role commitment among working women. *Journal of Employment Counseling*, 32(1), 22-31.
- Neal, M.B., Chapman, N.J., Ingersoll-Dayton, B. i Emlen, A.C. (1993). *Balancing work and caregiving for children, adults, and elders*. Newbury Park: SAGE publications.
- Niederle, M. i Vesterlund, L. (2007). Do women shy away from competition? Do men compete too much? *The Quarterly Journal of Economics*, 122(3), 1067-1101.
- Nikolić, M., Pavela, I. i Šimić, N. (2014). Skala težnje ka postignuću (Achievement aspiration scale). U Ćubela Adorić, V., Penezić, Z., Proroković, A. i Tucak-Junaković, I. (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Svezak 7*. (str. 43-48). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Nomaguchi, K. M. (2012). Parenthood and psychological well-being: clarifying the role of child age and parent-child relationship quality. *Social Science Research*, 41, 489-498.
- O'Mullan Wayne, D. O. i Krishnagiri, S. (2005). Parents leisure: the impact of raising a child with Down syndrome. *Occupational Therapy International*, 12(3), 180-194.
- O'Neil, J. M. (2008). Summarizing 25 years of research on men's gender role conflict using Gender Role Conflict Scale: New research paradigms and clinical implications. *The Counseling Psychologist*, 36, 358-445.
- O'Neil, J. M., Helms, B. J., Gable, R. K., Laurence, D. i Wrightsman, L. S. (1986). Gender-Role Conflict Scale: college men's fear of femininity. *Sex Roles*, 14, 335-350.
- Olsson, M. B. i Hwang, C. P. (2008), Socioeconomic and psychological variables as risk and protective factors for parental well-being in families of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(12), 1102-1113.

- Olsson, M. B. i Hwang, C. P. (2001). Depression in mothers and fathers of children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45(6), 535-543.
- Opačak, T. (2010). Dostupnost sadržaja slobodnog vremena djeci s teškoćama u razvoju. U Flego, M. (ur.), *Dječja prava i slobodno vrijeme- zbornik priopćenja s tribina pravobraniteljice za djecu* (str. 39-47). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Pandža, K. (2010). Why and how will a group act autonomously to make an impact on the development of organizational capabilities? *Journal of Management Studies*, 48(5), 1015-1043.
- Pehar-Zvačko, L. (2003). *Slobodno vrijeme mladih ili...* Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Penezić, Z. (2006). Zadovoljstvo životom u adolescentnoj i odrasloj dobi. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 15(4-5), 84-85.
- Perrone, K.M. i Civiletto, C.L. (2004). The impact of life role salience on life satisfaction. *Journal of Employment Counseling*, 41(3), 106-116.
- Peterson, C., Park, N. i Seligman, M. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: the full life versus the empty life. *Journal of Happiness Studies*, 6(1), 25-41.
- Pocock, B., Skinner, N. i Pisaniello, S. (2010). *How much should we work? Working hours, holidays and working life: the participation challenge*. Aldeaide: Centre for Work plus Life.
- Podgorelec, S. i Klempić Bogadi, S. (2017). Slobodno vrijeme kao dimenzija kvalitete života stanovništva Općine Gornje Rijeke. *Geoadria*, 22(2), 193-221.
- Pollmann-Schult, M. (2014). Parenthood and life satisfaction: why don't children make people happy? *Journal of Marriage and Family*, 76(2), 319-336.
- Powers, E. T. (2003). Children's health and maternal work activity: estimates under alternative disability definitions. *The Journal of Human Resources*, 38(3), 522-556.
- Raina, P., O'Donnell, M., Rosenbaum, P., Brehaut, J., Walter, S.D., Russell, D, Swinton, M., Zhu, B. i Wood E. (2005). The health and well-being of caregivers of children with cerebral palsy. *Pediatrics*, 115(6), 626-636.
- Reitzes, D. C. i Mutran, E. J. (1994). Multiple roles and identities: factors influencing self-esteem among middle-aged working men and women. *Social Psychology Quarterly*, 57, 313-325.
- Roese, N. J. i Summerville, A. (2005). What we regret most...and why. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(9), 1273-1285.

- Ross, C. E. i Van Willigen, M. (1996). Gender, parenthood, and anger. *Journal of Marriage and Family*, 58(3), 572-584.
- Salkever, D.(1982). Children's health problems and maternal work status. *Journal of Human Resources*, 17(1), 94-109.
- Saris, W.E., Veenhoven, R., Scherpenzeel, A.C. i Bunting B. (1996). *A comparative study of life satisfaction in Europe*. Budapest: Eötvös University Press.
- Saunders, J.C. (2003). Families living with sever mental illness: a literature review. *Issues in mental health nursing*, 24(2), 175-198.
- Scheel, M. J. i Rieckmann, T. (1998). An empirically derived description of self-efficacy and empowerment for parents of children identified as psychologically disordered. *The American Journal of Family Therapy*, 26(1), 15-27
- Schwartz, B., Ward, A., Monterosso, J., Lyubomirsky, S., White, K. i Lehman, D. R. (2002). Regret Scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 1178-1197.
- Scott, E. K. (2010). “I feel as if I am the one who is disabled”: the emotional impact of changed employment trajectories of mothers caring for children with disabilities. *Gender & Society*, 24(5), 672–696.
- Seibert, S.E., Kraimer, M.L. i Liden, R. C. (2001). A social capital theory of career success. *Academy of Management Journal*, 44(2), 219-237.
- Shearn, J. i Todd, S. (2000). Maternal employment and family responsibilities: the perspectives of mothers of children with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 13(3), 109-131.
- Shumow, L. i Lomax, R. (2002). Parental efficacy: predictor of parenting behavior and adolescent outcomes. *Parenting*, 2(2), 127-150.
- Simon, R. W. (2008). The joys of parenthood, reconsidered. *Contexts*, 7(2), 40–45.
- Skinner, D., Bailey, D. B., Correa, V. i Rodriguez, P. (1999). Narrating self and disability: Latino mothers’ construction of identities vis-à-vis their child with special needs. *Exceptional Children*, 65(4), 481–495.
- Smart, L.K. (2016). *Parenting self-efficacy in parents of children with autism spectrum disorders*. Provo: Brigham Young University.
- Stabile, M. i Allin, S. (2012). The economic costs of childhood disability. *The Future of Children*, 22(1), 65-96.
- Staudinger, U. M. (2001). Life reflection: a social–cognitive analysis of life review. *Review of General Psychology*, 5(2), 148-160.

- Stephens, M.A. i Townsend, A.L. (1997). Stress of parent care: positive and negative effects of women's other roles. *Psychology and Aging*, 12(2), 376-386.
- Stewart, A. J. i Vandewater, E. A. (1999). "If I had it to do over again...": midlife review, midcourse corrections, and women's well-being in midlife. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(2), 270-283.
- Stewart, A. L. i Ware, J. E. (1992). *Measuring functioning and well being: the medical outcomes study approach*. Durham i London: Duke University Press.
- Stoeber, J., Hutchfield, J. i Wood, K. V. (2008). Perfectionism, self-efficacy, and aspiration level: Differential effects of perfectionistic striving and self-criticism after success and failure. *Personality and Individual Differences*, 45(4), 323-327.
- Stoneman, Z. (2007). Examining the Down syndrome advantage: mothers and fathers of young children with disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 51(12), 1006-1017.
- Super, D.E. i Šverko, B. (1995). *Life roles, values and careers – international findings of the work importance study*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Šverko, I., Babarović, T., Černja, I., Lučić, L. i Kurečić, M. (2015, travanj). *Profesionalni interesi, radne vrijednosti i istaknutost radne uloge kod srednjoškolaca*. Izlaganje na XXII. danima Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb.
- Šverko, B., Vizek Vidović, V., Kulenović, A. i Jerneiće, Ž. (1984). *S-Upitnik*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Teti, D. M. i Gelfand, D. M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: the mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development*, 62(5), 918-929.
- Thomas, A. i Chess, S. (1977). *Temperament and development*. Oxford, England: Brunner/Mazel.
- Thornton, R. i Nardi, P.M. (1975). The dynamics of role acquisition. *American Journal of Sociology*, 80(4), 870-885.
- Tiedje, L. B., Wortman, C. B., Downey, G., Emmons, C., Biernat, M. i Lang, E. (1990). Women with multiple roles: role-compatibility perceptions, satisfaction, and mental health. *Journal of Marriage and the Family*, 52(1), 63-72
- Trent, J.W. (1994). *Inventing the feeble mind: a history of mental retardation in the United States*. Berkley: University of California Press.
- Voydanoff, P. (1988). Work role characteristics, family structure demands, and work/family conflict. *Journal of Marriage and the Family*, 50(3), 749-761.

- Wallace, J.E. (1997). It's about time: a study of hours worked and work spillover among law firm lawyers. *Journal of Vocational Behavior*, 50(2), 227-248.
- Warfield, M. E. (2005). Family and work predictors of parenting role stress among two-earner families of children with disabilities. *Infant and Child Development*, 14(2), 155-176.
- Warr, P. (1990). The measurement of well-being and other aspects of mental health. *Journal of Occupational Psychology*, 63(3), 193–210.
- Webster-Stratton, C. (1990). Stress: A potential disruptor of parent perceptions and family interactions. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 302-312.
- Wickham-Searl, P. (1992). Careers in caring: mothers of children with disabilities. *Disability, Handicap & Society*, 7(1), 5-17.
- Wolfe, B.L. i Hill, S.C. (1995). The effect of health on the work effort of single mothers. *Journal of Human Resources*, 30(1), 42-62.
- Woolfson, L. M., Taylor, R. J. i Mooney, L. (2011). Parental attributions of controllability as a moderator of the relationship between developmental disability and behaviour problems. *Child: Care, Health and Development*, 37(2), 184-194
- Zedeck, S. i Mosier, K (1990). Work in the family and employing organization. *American Psychologist*, 45(2), 240-251.
- Zeelenberg, M. i Pieters, R. (2007). A theory of regret regulation 1.0. *Journal of Consumer Psychology*, 17(1), 3-18.

8. Prilog

Tablica 1 Prikaz rezultata faktorske analize modificirane verzije S-upitnika salijentnosti uloga

Čestica	F1	F2	F3
1. Ulažem trud i vrijeme u ulogu majke.*		.76	
2. Ulažem trud i vrijeme u ulogu poslovne žene.*	.84		
3. Ulažem trud i vrijeme u razvoj sebe kao osobe i osobno zadovoljstvo.*			.81
4. Stalo mi je da budem aktivna u ulozi poslovne žene.**	.89		
5. Stalo mi je da budem aktivna u ulozi majke.**		.81	
6. Stalo mi je da budem aktivna u razvoju sebe kao osobe i osobnom zadovoljstvu.**	.39	.43	.34
7. Ostvarujem želju da postignem nešto vrijedno u razvoju sebe kao osobe i osobnom zadovoljstvu.***			.89
8. Ostvarujem želju da postignem nešto vrijedno u ulozi poslovne žene.***	.82		
9. Ostvarujem želju da postignem nešto vrijedno u ulozi majke.***		.56	.48
Karakteristični korijen	2.4	1.78	1.85
Postotak objašnjene varijance (%)	26.65	19.77	20.54

Legenda: *-čestice iz podljestvice *sudjelovanje*

** - čestice iz podljestvice *posvećenost*

***- čestice iz podljestvice *aktivnost*

Tablica 2 Prikaz rezultata faktorske analize modificirane verzije Skale žaljenja

Čestica	F1
1. Kad sam donijela važnu odluku vezanu uz moj poslovni život, (npr. dala otkaz), razmišljala sam o tome što bi se dogodilo da sam napravila drugačiji odabir.	.69
2. Iako sam donijela odluku o svom poslovnom životu, pokušavam saznati kakve su bile alternative.	.76
3. Iako je odluka koju sam donijela dovela do nečeg dobrog, osjećat ću se kao gubitnica ako shvatim da je drugi izbor bio još bolji.	.69
4. Često razmišljam o prilikama koje sam propustail kad razmišljam o tome kako sam prošla u poslovnom životu.	.73
~~5. Bila sam prisiljena odabrati između određenih važnih odluka vezanih uz moj poslovni život. Izabrala sam i više ne razmišljam o tome.~~	
Karakteristični korijen	2.06
Postotak objašnjene varijance (%)	51.57

Tablica 3 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije između ispitivanih varijabli kod majki djece s teškoćama u razvoju (N=97)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Dob												
2. Obrazovanje	.19											
3. Mat. status	.13	.35**										
4. Radni status***	.19	.15	.21*									
5. Težnja k postig.	-.05	.17	.21*	-.25*								
6. Rod. samoef.	-.13	-.11	-.05	-.02	.05							
7. Zad. rad. ul.	.11	.16	.22*	.48**	-.01	.15						
8. Zad. ul. maj.	.09	-.26*	-.09	.09	-.15	.42**	.15					
9. Zad. životom	.05	-.09	.23*	.14	-.09	.18	.36**	.52**				
10. Sal. sl. vr.	.09	-.05	.21*	.14	-.07	.21*	.30**	.46**	.57*			
11. Sal. rad. ul.	.04	.41**	.30**	.31**	.28**	-.03	.48**	.00	.27*	.35**		
12. Sal. ul. majke	-.16	-.07	-.02	-.13	-.04	.31**	-.04	.32**	.07	.28**	-.02	
13. Žaljenje (pos.)	-.01	.27**	.16	.11	.45**	.00	.01	-.19	-.07	-.03	.22*	.10

* $p < .05$

** $p < .01$

Tablica 4 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije između ispitivanih varijabli kod kontrolne skupine majki (N=99)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Dob												
2. Obrazovanje	.17											
3. Mat. status	-.03	.20*										
4. Radni status***	.09	.11	.12									
5. Težnja k postig.	.16	.10	.04	.15								
6. Rod. samoef.	-.06	-.11	.04	.09	-.11							
7. Zad. rad. ul.	.11	.15	.15	.43**	.07	.07						
8. Zad. ul. maj.	-.11	-.10*	.04	.08	-.09	.33**	.23*					
9. Zad. životom	-.10	-.03	.38**	.06	-.14	.08	.43**	.30**				
10. Sal. sl. vr.	-.22*	-.10	.04	.14	-.22*	.03	.14	.10	.22*			
11. Sal. rad. ul.	-.11	.22*	.25*	.45**	.19	.08	.54**	.02	.19	.35**		
12. Sal. ul. majke	-.10	-.18	.14	.00	-.16	.37**	.02	.38**	.11	.31**	-.01	
13. Žaljenje (pos.)	.13	.11	-.12	-.06	.37**	-.02	-.28**	-.26**	-.27**	-.07	.12	-.20*

* $p < .05$

** $p < .01$

Tablica 5 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije između ispitivanih varijabli na cjelokupnom uzorku (N=196)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Dob												
2. Obrazovanje	.18*											
3. Mat. status	.05	.28**										
4. Radni status***	.03	.06	.07									
5. Težnja k postig.	.04	.14	.11	.00								
6. Rod. samoef.	-.10	-.10	-.01	.05	.01							
7. Zad. rad. ul.	.11	.15*	.18	.40**	.05	.12						
8. Zad. ul. maj.	-.01	-.17*	-.05	.06	-.04	.40**	.20**					
9. Zad. životom	-.05	-.05	.28**	.07	-.05	.16*	.40**	.46**				
10. Sal. sl. vr.	-.08	-.06	.12	.09	-.07	.16*	.24**	.35**	.44**			
11. Sal. rad. ul.	-.11	.31**	.26**	.36**	.28**	.07	.51**	.08	.27**	.39**		
12. Sal. ul. majke	-.14*	-.11	.04	-.07	-.06	.34**	.00	.36**	.10	.31**	.02	
13. Žaljenje (pos.)	.05	.19* *	.01	.03	.44**	.02	-.11	-.15*	-.11	-.00	.21**	-.02

* $p < .05$ ** $p < .01$

***Radni status sudionica istraživanja određen je prema njihovoj trenutnoj zaposlenosti ; kod 0 dodijeljen je nezaposlenim, a kod 1 zaposlenim sudionicama.

Tablica 6 Rezultati hijerarhijske regresijske analize (zadnji korak) sa sociodemografskim varijablama, težnjom ka postignuću, roditeljskom samoefikasnosti, salijentnosti i zadovoljstvima životnim ulogama te žaljenjem za propuštenim prilikama u radnoj domeni kao prediktorima i zadovoljstvom životom kao kriterijem kod dvije skupine majki

	Majke djece s teškoćama u razvoju (N=97)			Kontrolna skupina majki (N=99)		
	R=,692 R²_{adj.}= ,403 F(12,83)= 6,3406; p=.000			R=,603 R²_{adj.}= ,275 F(12,86)= 4,0895; p=.000		
Prediktori	β	t(83)	p	β	t(86)	p
Dob	0.083	-1.00	.324	-0.061	-0.69	.493
Obrazovanje	-0.089	-1.00	.321	-0.079	-0.89	.377
Materijalno stanje	0.171	2.02	.046*	0.339	3.83	.000**
Broj djece	0.099	1.19	.237	0.030	0.35	.731
Težnja ka postignuću	-0.074	-0.85	.400	-0.089	-.97	.335
Roditeljska samoefikasnost	-0.017	-0.20	.844	-0.005	-.06	.954
Salijentost-slobodno vrijeme	0.307	.27	.002**	0.142	1.48	.141
Salijentnost-radna uloga	0.095	0.96	.341	-0.095	-0.85	.395
Salijentnost-uloga majke	-0.115	-1.35	.182	-0.081	-0.83	.407
Zadovoljstvo radnom ulogom	0.131	1.48	.144	0.350	3.29	.002**
Žaljenje za propuštenim prilikama u radnoj domeni	0.008	0.09	.925	-0.027	-0.28	.779
Zadovoljstvo ulogom majke	0.342	3.56	.002**	0.184	1.93	.056

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablica 7. Rezultati hijerarhijske regresijske analize (zadnji korak) sa sociodemografskim varijablama, težnjom ka postignuću, roditeljskom samoeфикасноsti, salijentnosti i zadovoljstvima životnim ulogama i životom kao prediktorima i žaljenjem za propuštenim prilikama vezanim uz posao kao kriterijem kod dvije skupine majki (N=97)

	Majke djece s teškoćama u razvoju (N=97)			Kontrolna skupina majki (N=99)		
	R=,518 R ² _{adj.} = ,163 F(12,83)= 2,5385; p=.007			R=,570 R ² _{adj.} = ,230 F(12,86)= 3.4452; p=.000		
Prediktori	β	t(83)	p	β	t(86)	p
Dob	-0.016	-0.17	.869	0.119	1.31	.194
Obrazovanje	0.133	1.26	.213	0.057	0.63	.531
Materijalno stanje	0.006	0.06	.950	-0.111	-1.15	.255
Broj djece	0.129	1.31	.193	-0.018	-0.20	.844
Težnja ka postignuću	0.332	3.39	.001**	0.286	3.13	.002**
Roditeljska samoeфикасноst	0.019	0.19	.851	0.091	0.97	.333
Salijentost-slobodno vrijeme	-0.001	-0.01	.990	0.027	0.27	.789
Salijentnost-radna uloga	0.089	0.76	.450	0.253	2.26	.026*
Salijentnost-uloga majke	0.165	1.64	.104	-0.095	-0.95	.345
Zadovoljstvo radnom ulogom	-0.036	-0.34	.735	-0.370	-3.39	.001**
Zadovoljstvo ulogom majke	-0.167	-1.39	.166	-0.117	-1.19	.239
Zadovoljstvo životom	0.011	0.09	.927	-0.029	-0.28	.780

*p<.05; **p<.01